

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та
управління закладами освіти

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК У РАННЬОМУ ДИТИНСТВІ
КАДАР ЦІНТІЯ АНТОНІНІВНА

Студентка IV-го курсу
Освітня програма: Дошкільна освіта
Спеціальність: 012 Дошкільна освіта
Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри
Протокол № _____ /202 р.

Науковий керівник:

Ланці Вікторія Г.
(викладач)

Завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та
управління закладом освіти:

Біда Олена Анатоліївна
(доктор педагогічних наук, професор)

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 202 року
Протокол № _____ / 202 р.

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

**Кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління
закладами освіти**

Кваліфікаційна робота
СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК У РАННЬОМУ ДИТИНСТВІ
Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV-го курсу

КАДАР ЦІНТІЯ АНТОНІНІВНА

освітня програма: Дошкільна освіта

спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Науковий керівник: Ланці Вікторія Г.
(викладач)

Рецензент: Гаврилюк І. Ю.
ст. викладач

Берегове
2025

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatás- és Intézményvezetés Tanszék

TÁRSAS FEJLŐDÉS KISGYERMEKKORBAN
Szakdolgozat

Készítette: Kádár Cintia

IV. évfolyamos

Óvodapedagógia szakos

hallgató

Témavezető: Láncki Viktória

főiskolai tanár

Recenzens: Gávriljuk Ilona

(adjunktus)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
I. СПЕЦИФІКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ	7
I.1. Концепція соціалізації	7
I.2. Сцени соціалізації	9
II. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	14
II.1. Концепція соціального розвитку.....	14
II.2. Етапи суспільного розвитку.....	16
II.2.1. Готовність до школи	20
III. МОЖЛИВОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДИТЯЧОГО САДКА У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ	22
III.1. Вправи в розвитку соціального розвитку	22
IV. ПІЛОТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ: ФОКУС-ГРУПОВЕ ІНТЕРВ'Ю СЕРЕД ВИХОВАТЕЛІВ ДИТЯЧИХ САДКІВ	26
V.1. Аналіз фокус-групового інтерв'ю.....	26
V. ПРЕДСТАВЛЕННЯ МЕТОДУ ТА ВИБІРКИ	33
V.1. Метод, опис вибірки	33
V.2. Дослідницькі запитання	34
V.2.1 Результати	38
РЕЗЮМЕ.....	42
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	44

ДОДАТОК.....	46
---------------------	-----------

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	5
I. SZOCIALIZÁCIÓ SAJÁTOSSÁGAI	7
I. 1. Szocializáció fogalma	7
I.2. Szocializáció színterei	9
II. TÁRSAS FEJLŐDÉS A SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉS SORÁN	14
II. 1. Társas fejlődés fogalma..	14
II. 2. Társas fejlődés szakaszai	16
II.2.1. Iskolaérettség	20
III. AZ ÓVODAPEDAGÓGUS LEHETŐSÉGEI A TÁRSAS KOMPETENCIÁK FEJLESZTÉSÉBEN	22
III.1. Gyakorlatok a társas fejlődés fejlesztésében.....	22
IV. PILOT KUTATÁS: FÓKUSZCSOPORTOS INTERJÚ AZ ÓVODAPEDAGÓGUSOK KÖRÉBEN	26
IV.1. Fókuszcsoporthoz tartozó interjú elemzése.....	26
V. MÓDSZER ÉS MINTA BEMUTATÁSA.....	33
V.1. Módszer, minta bemutatása.....	33
V.2. Kutatási kérdések	34
V.2.1 Eredmények.....	38
ÖSSZEFOGLALÁS	40
REZÜMÉ	42
FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM.....	44

MELLÉKLETEK.....	46
-------------------------	-----------

BEVEZETÉS

A szakdolgozatom témájának a címe Társas fejlődés kisgyermekkorban. A munkám során arra törekedtem, hogy kiemeljem ennek a témának a fontosságát és szemléltessem, hogy miért is van fontos szerepe a társas fejlődésnek kisgyermekkorban.

Azért választottam ezt a témát, mert úgy gondolom rendkívül fontos a társas fejlődés az óvodások életében, hogy majd az iskolába kerülésükkor ne ütközzenek nehézségekbe, be tudjanak illeszkedni az osztályközösségbe, barátságokat tudjanak kialakítani kortársaikkal. Aktuálisnak tartom ezt a témát, hiszen ma már egyre többet tartózkodunk otthonainkban, a járvány és a háború kialakulásának következtében. Ezáltal a gyermekek a családi légkörhöz ragaszkodnak és szoknak hozzá, s nehézséget jelenthet számukra, ha egy társaságba, közösségbe kerülnek. A szocializáció másodlagos színtere, az óvoda és az iskola, ezért is fontos, hogy a gyermekek a biztos családi szocializációs színtéren túlmenően megismerkedjenek a közösségbe való beilleszkedéssel és a többi gyerekhez való alkalmazkodással, a kapcsolatok kialakítását, amelyek életre szólók is lehetnek. Nem mellesleg az óvodából az iskolába való kerülésükkor, osztálytársaik nagy része az óvodában már megismert csoporttársaik lesznek. Ezért, ha az óvodában sikerült kapcsolatokat kialakítaniuk, az iskolában ez a képességük csak fejlődhet.

A gyermek társas fejlődésében jelentős szerepet játszanak a szocializációs színterek. Munkám során arra törekedtem, hogy ezeket a színtereket bemutassam. A szocializáció folyamata a társadalomba való bevezetést is magába foglalja, így a családon kívüli kapcsolatok és közösségek nagyon fontos szerepet játszanak a gyermek életében. A társas kapcsolatok egyrészt biztonságot, háttérrel és támaszt adnak a családnak, másrészt a rokonokkal, barátokkal való rendszeres találkozás, és a közösséghez tartozás alakítja, és erősíti a gyermekben a „hová tartozom” érzését, továbbá személyes identitásának kialakulását. Mivel a szocializáció során a gyermek kezdetben az utánzás és a modellkövetés, később pedig az azonosulás útján sajátítja el a megfelelő viselkedésformákat, így a tágabb kapcsolati háló a társas szituációk és modellszemélyek sokféleségét is biztosítja a számára. Emellett lehetővé teszi a különböző szokásokkal, embertípusokkal való megismerkedést, azok elfogadását és a hozzájuk való alkalmazkodást.

Az a gyermek, aki óvodás korában megtapasztalja a társas kapcsolatokban rejlő örömet, és sikerélményekben lesz gazdag, érdeklődése megnő a baráti kapcsolatok kialakítása felé, sokkal könnyebben illeszkedik be majd az iskolába.

I. SZOCIALIZÁCIÓ SAJÁTOSSÁGAI

Születésünk után már számos csoportban tevékenykedünk, ilyen a család, mint csoport, a kortárs-, és a tanulócsoporth. S bár ezek a csoportok korántsem foglalnak el életünk során egyenlő mértékű fontossági rendet, mégis ismernie kell az embernek azokat a feltételeket, amelyek által lehetővé válik a csoportok életébe való beilleszkedés, illetve fontos és rendelkezünk kell azokkal a képességekkel is, amelyek által ezek a feltételek megvalósíthatóak. Számtalanszor találkozhatunk a szakirodalomban azzal az állásponttal, miszerint a szocializációt szembeállítják az individualizációval, mely során a környezetéből önmagát, mint egyes szám első személyt kiemelni képes individuum alakul ki. A leghatározottabban H. Wallon és G. H. Mead mutat rá arra, hogy ez a szembeállítás hamis, mivel az individualizáció és a szocializáció szó fejlődés-lélektani értelmében azonos folyamat, annak ellenére, hogy a közösség és az én viszonyának megítélésében rendkívül éles egyéni különbség mutatható ki (Ranschburg, 2011).

Szociális környezetünk születésünktől kezdve nagy jelentőséget foglal el életünkben, a különbségeket észrevesszük, az események között ok-okozati összefüggéseket keresünk, érzelmekre irányítjuk a tudásunkat, illetve új helyzetekben akarjuk próbára tenni tudásunkat. Arra születünk, hogy új helyeket, embereket, szituációkat ismerjünk meg, és alkalmazkodjunk is ahhoz, amit ott találunk (Andrew, 2009).

Oláh Attila, a fejlődés és a szocializáció összefüggései című pontja alapján: „*A szocializáció egész életünkön át tartó folyamata során elsajátítjuk azokat az értékeket, attitűdöket és viselkedésmódokat, amelyek segítségével sikeresen beilleszkedünk szűkebb és tágabb társas környezetünkbe*” (Oláh, 2006:637).

I. 1. Szocializáció fogalma

A társadalomtudományokban a XX. század elejétől kezdték el használni a szocializáció fogalmát. Elsőként Durkheim fogalma meg szociológiai elméletét. Az egyik leginkább átfogó meghatározása a szocializációnak, miszerint olyan folyamatot tekintünk alatta, amelyben az adott egyén képességekre és tudásra tesz szert, attitűdjében megerősödik, vagyis tudatosan alakítja ki kompetenciáit, alkalmassá válik arra, hogy a társadalom tagjaként gyakorolja élettevékenységeit. Ez a folyamat segít az egyénnek abban, hogy

megtanulja megismerni a környezetét s önmagát, s elsajátítsa a társadalom által meghatározott szabályokat, az elvárt viselkedésmódokat (Nagy – Trencsényi, 2012).

Az ember társadalmi lény, önmagát valósítja meg, hiszen beleszületik a szociális környezetébe. A szocializációra jellemző sajátosságokat ismernie kell a viselkedés értelmezésénél. Az első és legfontosabb a szocializáció fogalom ismerete.

Mit is értünk szocializáció alatt? Tasnádi Ágnes megfogalmazása szerint: *„A szocializáció olyan tanulási folyamat, amely a megszületéstől a halálig tart, és amelynek során az egyén elsajátítja a társadalom normáit, szokásait, a társadalmi együttélés szabályait. Az egyén ebben a folyamatban fejlődik, változik, formálódik”* (Tasnádi, é.n.:4)."

A szocializáció folyamatából egyikünk sem vonhatja ki magát, hiszen a szocializáció biztosítja azt, hogy olyan személyekké váljunk, akik felelősségteljesek és a társadalom teljes körű tagjai. A mi kezeinkben van a következő nemzedéknek a sorsa is, hogy majd milyen emberekké válnak gyermekeink. Bányász Ibolya munkájában így fogalmazta meg: *„Aktív lények vagyunk születésünktől kezdve, egy tanulási folyamaton keresztül érett személyiséggé válik a csecsemő fejlődése során, képes lesz a társadalom elvárásainak helytállni. Ezt a folyamatot, mely életünkön át tart, szocializációnak nevezzük* (Bányász, 2008)."

Brim klasszikusnak számító meghatározásában a szocializáció jelentése: *„folyamat, mely által az egyének olyan tudásra, képességekre és állapotokra tesznek szert, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy a különböző csoportoknak és a társadalomnak többé-kevésbé hasznos tagjaivá váljanak”* (idézi Ranschburg, 2011:17). Ezeket a képességeket és állapotokat pedig a családban: szüleinktől, rokonainktól, sajátíthatjuk el, másrészt pedig azokban az intézményekben tehetünk szert ezekre, amelyeket kifejezetten ezzel a céllal hoztak létre, ilyen a nevelőotthon, óvoda, iskola (Ranschburg, 2011).

A legfontosabb közvetítő a család a tanulási folyamatban, ezt követi az iskola, a baráti-közösségek, és a munkahely. Felgyorsulhat a tanulási folyamat, ha az adott személy új környezetbe kerül, mivel az újabb elvárásoknak meg kell felelnie (Tasnádi, é. n.).

A tehetségek vizsgálata során Czeizel négy komponenst, vagyis makro környezeti hatást azonosít, ide tartoznak a család, az iskola, a kortárs csoportok, és az általános társadalmi környezet, az erről szóló ábra a mellékletekben található meg (3. ábra). A szocializációnak

négy színtere van, ezek: a család, amely az első szocializációs színtér, itt történik az alapvető szabályok és normák elsajátítása, a második színtér: az óvoda és az iskola, a harmadlagos pedig a pályaszocializáció, ide tartozik a közép-és felsőoktatás, és a munkára való felkészülés, a negyedik színtér a munkahelyek terepe (Nagy- Trencsényi, 2012).

I.2. Szocializáció színterei

Azt már tudjuk, hogy már születésétől aktív formálója a saját fejlődésének a gyermek, ennek köszönhetően szelektálja és szűri az őt ért hatásokat, reagál rájuk és értelmezi őket, alakítja és befolyásolja a környezetét. Nélkülözhetetlen a gyereket körülvevő környezet, hiszen az egyént bevezeti a kultúra egy meghatározott módjába és mintát ad, annak érdekében, hogy az emberi társadalomban élni tudjon (N. Kollár-Szabó, 2004).

Szocializációs közegnek nevezi Giddens az olyan társadalmi kontextusokat vagy csoportokat, melyekben szocializációs folyamatok zajlanak, szerinte több szocializációs színtér is szerepet játszhat az egyén életének bizonyos szakaszaiban, s ezek a színterek úgynevezett környezetek vagy strukturált csoportok vannak jelen (Nagy- Trencsényi, 2012).

Az elsődleges szocializációs színtér a család. A család a legősibb intézmény, s egyben a társadalom alapegysége. Azok az intézmények, csoportok, társadalmi helyzetek a szocializáció színterei, amelyek a szocializáció alapvető folyamatait foglalja magába, s mennek végbe. A korai szocializáció a modern társadalmakban rendszerint szűk családi körben zajlik. A család az a színtér, amely biztosítja a gyermek gondozásához szükséges feltételeket, és egyben a személyiség fejlődését is. Háromféle típusú lehet a családi szocializáció:

- gyermekközpontú
- felnőtt központú
- fejlődés központú

A szocializációt befolyásolja az is, hogy az adott család milyen társadalmi közeghez tartozik, s hogy milyen környéken él, illetve az is, hogy a gyerekek inkább az őket körülvevő környezeti viselkedésformákra tesznek szert, vagy a szüleikére (Bányász, 2008).

Mielőtt a családban való szocializáció szerepére térnénk rá, fontos beszélnünk arról, hogy valójában mit is értünk a család fogalma alatt, ugyanis a különböző történeti korszakokban eltéréseket tapasztalatunk e fogalom meghatározásában. Már az ókortól kezdve beszélhetünk

családokról, ennek okául az ókori társadalmakban a legfontosabb funkciója a családnak az önellátás és a reprodukció biztosítása volt. A középkorban a család fogalma egyenlő volt a háznép, vagyis háztartás, nemzetség fogalmával. Az európai nemesi családok sem a mai értelemben használt család szót jelentette, hanem több, egymással rokon családot értettettek, ahol a család tagjait az apai ágról öröklött rokonság kötötte össze. A 16-18. században alakultak ki az újkori családmodellek, ahol jelentős szerepet játszott a polgári réteg, mely a reneszánsz korában erősödött meg, másfelől a reformáció kiterjedése, amely a személyes példaadás és harmonikus családi életet erősítette meg. Ellenben a 19. századdal, ahol a család változásai szemmel láthatóak voltak. A család lett a magánélet legfontosabb tényezője, szabályozta a nemi szerepeket, meghatározta a rituálékat, szokásokat, s egyben biztosította a tagok védelmét, a kapcsolataikat ápolta (Bodonyi et. al., 2006).

Na de mi is a család? Ha egyszerűen szeretnénk meghatározni a fogalom jelentését, akkor a következőt mondhatjuk el: a családot az különbözteti meg más csoportoktól, hogy különmemű személyekből áll, akik legalább két generációhoz tartoznak. Néprajzi megközelítésből 3 típusát különböztetik meg a családnak: *monogám*, *poligám*, *poliandrén*. Monogámról akkor beszélünk, amikor egy férfi és egy nő házasságán alapul a család. Poligám családról akkor beszélünk, amikor a férfi a házasságot több nővel köti össze. A poliandrén család a legritkábban előforduló típus, itt a nő több férfival házasodik össze (Bodonyi et. al., 2006).

A társaktól való elszigeteltség és a nagyon szoros szeretetkapcsolat, például anya-gyerek kapcsolat nélkül a gyermek egészséges személyiségének a kialakulása nem lehetséges. A társadalomba való beilleszkedés, vagyis a szocializáció, illetve a személyiségfejlődés két egymást feltételező és átszövő folyamat. Ha a gyermeknek nem adatik meg egy anya, vagyis egy biztos kötődési pont, akkor az énje sem tud kifejlődni. A személyiség magjának formálói a családi hatások.

Az anya-gyermek kapcsolat

A fizikai-érzelmi közelségre szükségük van a csecsemőknek, a testi érintésekre, hiszen ezek nyújtják számukra a biztonságérzetet. A fejlődésük másik fontos feltétele az édesanyjuk válaszkészsége, mely azt foglalja magába, hogy az anya megérti gyermeke kommunikációját, s ezzel együtt reagál rá, vagyis kielégíti a gyermek szükségleteit. Fontos szerepet tölt be ez a készség, hiszen az anya az, aki biztosítja a gyermek számára a gondoskodás kiszámíthatóságát és állandóságát. Fontos az is, hogy az anya a gyermek

szükségleteihez igazítsa a gondoskodást, ugyanis a gyermek akkor fejlődik, ha a kellő támogatást, és gondoskodást kapja meg, s nem többet, mint amennyire szüksége van. A gyermek túlzott túlféltése a gyermek önértékelését, illetve önbizalmát is csorbítja. Az anya önállósulási törekvéseinek örül, s nem szeretné a gyermekét mindentől megvédeni, a biztonság keretein belül pedig támogatja azokat. Egy ideális anya/nevelő másik alapvető funkciója a visszatükrözés. Mindez az arc, a mimika, tekintet leolvasásából történik. Ha az anya arcáról a gyermek nyugodtságot és kiegyensúlyozottságot olvas le, akkor a gyermek ennek tükrében is így fog érezni, vagyis nyugalmat. Nem elég a megfelelő gondozás, ha az édesanya arca, mimikája feszültséget, haragot közvetít a gyermek számára, mivel a csecsemő átveszi az anyja arcán leolvasott haragot és feszültséget, ezáltal bekövetkezik a nehezen kezelhetőség öröki köre (Horváth-Szabó et. al., 2007).

Apa-gyerek kapcsolat

Napjainkban az apa szerepe felértékelődött, hiszen ma már a legtöbb szülésnél is jelen vannak, ahol fontos szerepük van Leboyer francia szülészorvos szerint, mégpedig az, hogy testi és érzelmi támaszt nyújtsanak az anyának. A gyermek születése után az apákra nagyobb szerep hárul, a gondozásban, fontos szerepük van az anya mellett, hiszen az anyának csak ösztönei vannak ilyenkor, de önbizalma kevésbé és az apa feladata, hogy megerősítse azt az anyában. Elvárás a férfiak felé a karrierépítés, a család fenntartása, a sok túlóra miatt csökken a családdal töltött idő. Az apának nem csak a család fenntartásában kell helyt állnia, hanem aktív résztvevője kell, hogy legyen a gyermekek nevelésében és a családi döntésekben. A gyermekeknek szükségük van édesapjuk jelenlétére, a közelségére, hiszen az apa által tanulják meg a gyerekek, a nő és a férfi közötti különbségtételt. Nemcsak abban az esetben beszélhetünk az apa hiányáról, ha a szülők elválnak, hanem akkor is érezheti a család, a gyerekek az apa hiányát, ha a munkája miatt nem sok időt tölt otthon, nem tud közös pillanatokat megélni a gyermekeivel (Bodonyi et. al., 2006).

Testvérek közötti kapcsolat és szerepük

A testvérek helyzete, száma, a családban mind befolyásoló tényezők a személyiségfejlődés szempontjából. Meghatározó az ember életében a testvérek közötti kötelék, akik külső szemmel érzékelik mindezt a kapcsolatot nem értik mekkora köteléket jelent, egyfajta titkos világot. Leggyakoribb napjainkban a páros testvérhelyzet. Akik egykén növekednek fel, nem is érthetik, hogy valójában milyen is a testvérek közötti kapcsolat (Bodonyi et. al., 2006).

A testvérek közötti viszony sok tényezőtől függ:

- az anya viselkedésétől: gyakori hibaként jelenik meg, hogy az anya engedékenyebb másodszülött gyermekeikkel, melyre az idősebb gyermeksértődéssel, esetleg agresszióval reagálhat;

- a nemtől: Judy Dunn és Kendrick megfigyelései szerint az azonos nemű testvérek között több a pozitív interakció, mint az ellenkező neműeknél;

- a gyerekek közötti korkülönbségtől: az egynemű és a korban egymáshoz közelálló gyerekek között erőteljesebb rivalizálás érzékelhető (Horváth-Szabó et.al., 2007).

Elgondolkodtató eredményekre jutottak azzal kapcsolatban is, hogy miként befolyásolja a gyermek személyiségfejlődését az, hogy hányadik gyerekként született a családban. Kiemelt kutatások hangsúlyozták Ranschburg Jenő állítását, miszerint erőszakosabbak az elsőszülöttek, illetve követelőzőbbek, mint a többi testvéreik, ugyanakkor a kisebb testvéreikhez képest, akik nem annyira felszabadultak, szociábilisak, ami a szülők nevelési stílusával és magatartásával magyarázható. Adler kutatásai szerint az elsőszülött nehezen éli át kivételezett helyzetének megszűnését. Ha például a gyermeket nem készítik fel a szülők a testvér érkezésére, akkor a gyermek elbizonytalanodhat, rosszabbik esetben zavarok alakulhatnak ki a személyiségük fejlődésében. A lázadást és az irigységet emelte ki negatívumként a középső gyermekeknél, viszont elismerte azt is, hogy alkalmazkodóbbak, mint a testvérei. Adler szerint a legkisebb gyermeket általában elkényeztetik (Bodonyi et. al., 2006).

Másodlagos szocializációs színtér az intézmény. Ide tartoznak a kortárs csoportok, az óvoda, iskola, és a munkahely. Piaget állítása szerint a szülő és a gyermek kapcsolattól demokratikusabbak a kortárs csoportok. Ebben a tagok egyenrangúak, szabadon alakítják a szabályokat és a viselkedési formákat. Az óvoda a gyermek életében az az intézmény, amikor távol kerül a szüleitől, itt már fontossá válik a társakkal való együttlét, a kortársak előtérbe kerülnek. Az óvoda, az az intézmény, amelynek nagyon erős személyiségformáló hatása van, illetve felkészíti a gyermeket az iskolára. Az iskola viszont már szándékos szocializációs színtérre válik, hiszen az oktatás szabályozott folyamat, meghatározott tantervekkel. Kultúrát ad át, és viselkedési módokat közvetít a tanulók elé az oktatás, ezért lesz egyben nevelés is (Bányász, 2008).

Az első és egyben meghatározó intézmény a gyermekek életében az óvoda, ekkor a gyermek távol kerül a szüleitől, előtérbe pedig a kortársak, a csoportba járó gyerekek

kerülnek, fontossá válik számukra a velük eltöltött idő, és az együttlét. Erős személyiségformáló hatása van, s egyben felkészíti a gyerekeket az iskolában történő oktatásra. Az óvodából kikerülő gyermek következő fontos intézménye az iskola, mely egy szabályozott folyamat, fontos szocializációs színtér, mint ahogyan az előbb is említettem meghatározott tanterv alapján működik (Bányász, 2008).

A szociális színtereket Trencsényi a nevelés feladataiból részesülő szervezeti formák szerint bontotta fel, így tehát megkülönböztetett:

- természet adta közösségeket és nevelési színtereket, ide tartozik a rokonság, család, kortárs-csoport, szomszédság;
- állami, állam felügyelte intézményeket, mely közé tartozik a bölcsőde, a gyermekorvosi rendelő, óvoda, iskola, kollégium, gyermekjóléti szolgálat, gyermekotthon, művészeti iskola, nevelőintézet, többcélú intézmény, mozi, könyvtár, múzeum, színház, táncház;
- piaci szolgáltatókat: ide tartoznak a gyermekmegőrző és ifjúsági szórakozóhelyek, a disco, képzések, iskolán kívüli tanfolyamok, tánciskola, edzőterem
- civil kezdeményezéseket: ide tartoznak az egyházak, sportegyesületek, művészeti egyesületek, gyermek- és serdülőszervezetek;

Trencsényi rendszertanában csak azokat az aktorokat veszi számba, melyek tudatosak (Nagy- Trencsényi, 2012).

II. TÁRSAS FEJLŐDÉS A SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉS SORÁN

A közösségbe való beilleszkedés vagy az ahhoz való alkalmazkodás olyan elengedhetetlen feltételnek tűnik, amelynek előzetes teljesülése nélkül az egyén nem juthat el a boldogsághoz... Mintha az egyén fejlődése két folyamat kölcsönhatásának eredője volna, az egyik a boldogságra való törekvés, amit általában „önzésnek”, a másik a többiekkel való közösségbe forrás indítéka, amit „önzetlenségnek” nevezünk (Michael-Sheila, 2006:380.).

A környezet és a gyerekek genotípusa között kiépített kapcsolat van. A környezet és a személyiség között háromféle dinamikus kölcsönhatásról beszélhetünk: az első a reaktív interakció, amely során az egymástól eltérő egyének különböző módon értelmezik és látják ugyanazt a környezetet, és eltérően reagálnak rá. A második jelenség az evokatív interakció, melynek során sajátos választ vált ki másokból az egyén személyisége. A harmadik pedig a proaktív interakció, amelyben az egyén saját maga választja ki vagy teremti meg azt a környezetet, amely számára megfelelő. Ez az interakció lesz a gyerekek korának előrehaladtával egyre fontosabb, a reaktív és evokatív interakció pedig az egész élet során megőrzi jelentőségét (Atkinson-Hilgard, 2005).

II.1. Társas fejlődés fogalma

A társas fejlődés Sigmund Freud szerint, egy kétoldalú folyamat, ahol egyszerre integrálódnak a gyerekek a nagyobb társadalmi közösségbe, és elkülönülnek, mint egyének. Egyik oldala a társas fejlődésnek a szocializáció, ahol a gyerekek a társadalmuk ismereteit, értékeit és normáit sajátítják el. Másik oldala a társas fejlődésnek a személyiség alakulása, melyben minden gyereknek egyéni érzésvilága és viselkedése van, s ezekkel reagál a különböző körülményekre. A gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt aktív szerepet kell játszaniuk a társas fejlődésben. A felnőttek mondják meg, hogy tetszik, vagy nem tetszik nekik a gyermek viselkedése, hogy jutalmaznak, büntetnek vagy közömbösek lesznek a gyermek viselkedése szerint, hogy valójában, hogy is viselkednek. A környezetet is ők választják ki, amelyben a gyermek él, az óvodát, iskolát, s azokat a helyzeteket, amelyben a gyermek megismeri kultúrája tudásalapjait és viselkedési szabályait, de a gyerekeknek vannak saját céljaik is. Így hát a szocializációnak legalább annyira része a konfliktus, mint például a tanítás, táplálás és a gondoskodás.

Másik oldala a társas fejlődésnek a személyiség temperamentuma, vagyis az érdeklődés, az érzelmek és a szellemi képességek olyan mintázata, melyet a közösséggel, rokonokkal való érintkezés során a gyermek kialakít a veleszületett hajlamaival és képességeinek formálásával. A személyiség nem lehet tökéletesen egyforma, hiszen két ember tapasztalatai sohasem lesznek teljesen azonosak, még csak az egypetéjű ikrek személyisége sem lesz egyforma (Michael-Sheila, 2006).

Fontos kérdés lehet az is, hogy mennyire lehet autonóm, vagyis független egyén az ember a környezetétől és a biológiai adottságaitól függetlenül. A konstitucionalizmus képviselői, úgy gondolják, hogy a személyiség genetikailag, vagy legalábbis a biológiai tényezők által determinált. Mások szerint, szinte „üres lappal születünk” a személyiségünk a környezeti hatások révén alakulnak ki. A legáltalánosabban elfogadott álláspont ma már az, hogy a személyiség a környezete és az egyén közötti folytonos interakció nyomán alakul ki. Ennek értelmében tehát, az ember lehet reaktív és proaktív is, legalábbis egy bizonyos szintig, vagyis vannak esetek, amikor az egyén kezdeményezései a fontosabbak, míg vannak esetek, amikor az egyén csak a környezeti hatásokra reagál. Freud elmélete szerint a személyiség alkotóelemei az ösztönén, az én és a felettes én. Az ösztönén veleszületett szerkezeti elem, a másik kettő pedig az ösztönéből válik ki a fejlődés során. Ha az összetevők egyensúlyban vannak egymással, akkor a rendszer egységesen működik. Tehát az olvasható ki Freud személyiség-felfogásából, hogy az egyén biológiai-pszichés-szociális egység, erősen determinált, vagyis elsősorban a biológiai tényezők, másodsorban pedig a közvetlen társas környezet reakciója (Oláh, 2006).

Freud és a személyiségfejlődés szakaszai

A szocializáció, a személyiségformálás, a biológiai érés és a kognitív fejlődés párhuzamosan zajlik. Freud 5 szakaszt különített el a személyiségfejlődésben, melyeket „pszichoszexuális fejlődésnek” nevezünk. Az autonómia bizonyos részére koncentrálnak a gyermek fejlődési szakaszai, minden szakasz a gyermek felnőtté válására lesz hatással.

Az első szakasz a 0-2 éves korra tehető, melyet orális fázisnak nevezett el. Sokat tanulnak a világról a gyerekek ebben a korban, mindent a szájukba vesznek, az első dolguk, ha meglátnak egy játékot vagy egy tárgyat, hogy megkóstolják, ezzel felfedezve a környezetüket. S ha ez a szakasz a gyermekben jelentősen rögzül, akkor valószínű, hogy felnőttkorában is megmarad az orális viselkedés tünetei, ilyen lehet a dohányzás vagy akár a kényszerzés.

Második szakasz a 2-4 éves korra tehető anális szakasz. Ez a periódus öleli fel szobatisztaság tanulásának időszakát, és megbizonyosodnak testüknek erről az anatómiai részéről is. Az a gyermek, amelyik nem működik együtt, kétféleképpen reagálhat, vagy a szobatisztaság ellen lesz, vagy pedig a székletvisszatartás mellett dönt. Az a gyermek, amelyik a székletvisszatartás mellett dönt, felnőttként izgatott, aprólékos, olykor pedig antiszociális lesz. A visszautasító személy pedig felnőttkorára szemtelen, szervezetlen, közömbös az érzelmeivel szemben.

A harmadik szakasz 4-6 éves kor az első nemi szakasz, más néven fallikus szakasz. Ez a korosztály az, aki tudomást vesz a saját nemi szervéről, és gyakran meg is érintik intim részeit, s ebben a szülő reakciója rendkívül fontos. Ha a szülő haragot közvetít a gyermek felé, akkor a gyermek piszkosnak fogja tekinteni a szerveit, s azt fogja hinni, hogy csak szégyenkezve szabad tekinteni rá.

A negyedik szakasz a 6-12 éves kor, melyet „lappangási időnek” nevezett el Freud, ekkor a szexuális késztetések nem kapnak figyelmet, s csupán csak arra összpontosítanak, amely a felnőttek által becsült készségek elsajátítására szolgál. S végül az ötödik szakasz a 12-18 éves korra tehető, vagyis a második nemi fázis, vagyis a genitális szakasz. Ez a szakasz a pubertás korban történik meg, amikor is bekövetkezik a nemi érés (Michael-Sheila, 2006).

II. 2. Társas fejlődés szakaszai

Köztudott, hogy az ember társas lény, az emberi kapcsolatok életünkben jelentős helyet foglalnak. Jelentős szerepük van a társaknak életünkben például a kiegyensúlyozottság, lelki egészség, és a pszichés komfortérzés szempontjából. Ezenkívül a feladatvégzés színvonalára, vagy éppen a normáink alakulására, illetve az önértékelésre is hatással vannak a minket körülvevő emberek. A személyes barátságok és a csoporthoz tartozás kapcsolatban állnak egymással, hiszen bizonyos személyekhez fűződő barátságok alakulnak ki, és sokszor a barátainkból alakulnak ki a csoportok (N. Kollár-Szabó, 2004).

Erik Erikson, Freud tanítványa volt az, aki vizsgálta az egyén és a társadalom közötti kapcsolatot, tovább fejlesztette Freud személyiségmodelljét. Míg Freud lezárta a fejlődést a serdülőkorral, addig Erikson egy egész életen át tartó folyamatként értelmezte, s mindezt 8 szakaszra osztotta. Úgy tartotta, hogy minden szakaszban van egy központi konfliktus, vagyis krízis, amelynek során a gyermek szembesül a problémákkal, s ezt neki meg kell

oldania. Ha sikerül megoldania a gyermeknek, akkor erőt merít belőle, vagyis énerőt nyer, ha viszont nem sikerül, akkor negatív kimenetelű lesz a fejlődés.

Az első szakasz a csecsemőkor, amely Freudnál orális szakasz, itt a krízis a bizalom és bizonytalanság problémája, szoros kapcsolat az édesanyjával. Második szakasz a kisgyermekkor, a krízis az autonómia törekvése/ kétségbeesés, szoros kapcsolat alakul ki az édesapával. A harmadik szakasz az oviskor, Freudnál ez a fallikus fázis, krízis a kezdeményezés/bűntudat, szoros kapcsolat a család irányába. A negyedik szakasz az iskoláskor, Freud szerint a latencia szakasz, krízis a teljesítmény /kisebbségi érzés, fontossá válik mások véleménye, vagyis a kortársak, barátok véleménye. Az ötödik szakasz a serdülőkor, melyben a krízis az identitás/identitásdiffúzió, ebben a korban a kortárscsoport hangsúlyosabb, mint kisiskoláskorban, megtalálja helyét és szerepét az egyén. A hatodik szakasz a fiatal felnőttkor, krízis az intimitás/izoláció, itt az egyén megtanulja elveszíteni önmagát, majd visszakapni valaki másban, szoros kötődés a párkapcsolat felé. A hetedik szakasz az érett felnőttkor, krízis: generativitás (termékenység, alkotóképesség) / stagnálás, kapcsolatok a párkapcsolat, család és munkahelyi kapcsolatok felé. Nyolcadik szakasz az időskor, krízis: integritás (teljesség, összefogottság, egység érzése) /kétségbeesés, ebben a szakaszban az egyénnek a nézőpontja kiteljesedik, az emberiség egészének tekinti magát (Szentés, é. n.)

Bizalom a bizalmatlansággal szemben (csecsemőkor 0-2 év)

A csecsemő hozzászokik a bejósolhatósághoz és a rendhez az első hónapjai során a mindennapi rutinnak köszönhetően, ennek okául a gyermek képes hosszabb időszakokra egyedül lenni, édesanyja nélkül lenni, ez azért is van, mert bizonyosságot érez afelől, hogy vissza fog térni az édesanyja. A bizalomhoz társul az optimizmus, a szeretet és a remény megalapozása. Ha negatív a kimenetel, akkor a gyermekben bizalmatlanság alapul ki, amelyhez társul a feleslegesség érzése és a depresszió.

Autonómia a szégyennel szemben (kisgyermekkor 2-3 év)

A gyerek saját akaratát próbálgatja az autonómiaigény megjelenésének köszönhetően. Egyre inkább kontrollt bír tartani a saját testi folyamatai felett, aminek köszönhetően ellenőrzése alá próbálja vonni a világ egyéb dolgait is. Jellemző ebben a szakaszban a saját akaraterő gyakorlása és a szülői figyelmeztetés elfogadása. Ha pozitív a kimenetel, akkor a gyermek képessé válik a szükségességét elfogadni, gyakorolni tudja a döntés szabadságát,

képes megfogalmazni a céljait. Ha negatív a kimenetele, akkor sérül az én hatékonyság érzése, amely következtében kétely és szégyen alakul ki a gyermekben.

Kezdeményezés a büntudattal szemben (óvodáskor 3-5 év)

Új dolgokra vállalkozik a gyermek, mindent fel akar fedezni és ki akar próbálni, az újdonság irányába nyitottá válik. Ezt az időszakot nevezzük a hatalom gyakorlásának, a kezdeményezésnek, a függetlenségnek, a felelősségérzet kialakulásának. Büntudat jelentkezik a túlzott önérvényesítés esetén.

Teljesítmény a kisebbséggel szemben (kisiskoláskor 6-11 év)

Hogy a gyermeknek kialakuljon a hatékonysága, az önfegyelme, szorgalma, a szabályok betartásának képessége, kitartása hozzá kell szoknia az iskolai teljesítményigényéhez. Ha negatív kimenetelű lesz az egész, akkor nem lesz képes teljesíteni a feladatait, fejlődik a kisebbség érzése.

Identitás a szerepkonfúzióval szemben (serdülőkori 12-20 év)

Ez az időszak a felnőttkor és a gyermeki élet határán a legfontosabb döntések időszaka. A szülői háztól való elszakadásban az én azonosságtudat megszüntetése segít. Döntésekre próbál jutni olyan szerepekben, mint például a pályaválasztás, a nemi hovatartozás, ideológiai értékek. Ha pozitív a kimenetel, akkor tudatos, integrált énidentitás alakul ki. Ha a kimenetel negatív, akkor útkeresés, hűtlenség, szerepzavar, magány, és ürességérzés jellemző.

Intimitás az izolációval szemben (fiatal felnőttkor 21-40 év)

Az intimitás megtalálása baráti és párkapcsolati kapcsolatokban a fiatal felnőttkor sajátossága. A családalapítás építhető a jól működő intimitás és én-vesztés nélküli odaadásban. Ha negatív a kimenetel, akkor kiszolgáltatottság, sebezhetőség és elszigetelődés veszélye áll fenn.

Alkotóképesség a stagnálással szemben (felnőttkor 41-60 év)

A következő generáció segítésében és felnevelésében testet ölt az alkotóképesség. Ha tágabb értelemben vesszük, akkor a gondoskodás, törődés, teremtés, fontosnak ítélt tudás átörökítése mindez. Ha pozitív a kimenetel, akkor jellemző a sikeres karrier és a harmonikus családi élet. Negatív kimenetel esetén kialakulhat a céltalanság, stagnálás, életuntság.

Integritás a kétségbeeséssel szemben (idős felnőttkor 61 év felett)

Ez a szakasz számvetés az élet addigi sikereivel, kudarcaival, döntéseivel, feladata az élet értelmének leltárkészítése és megfogalmazása. Jelentőséget kap a megőrzés a változással szemben. Ha negatív a kimenetel, akkor halálfélelem és kétségbeesés jelentkezik (Rúza, é.n.).

Négy passzív interakció típust írt le Plomin és társai, ezek a passzív, reaktív, evokatív és proaktív. A környezeti hatások és az öröklődés egyazon irányba haladását a passzív interakció jellemzi. Nem csak a géneket örökli a gyermek a szüleitől, hanem a géneknek alkalmas környezetet egyaránt. Például a zeneiskolába járó gyerekek szülei javarészt zenével foglalkoztak, vagy legalábbis jó zenei képességgel rendelkeztek, viszont ezek kibontakoztatására nem volt lehetőségük, s éppen ezért gyermekeiknek egy lehetőséget adva a zenei tehetségük megvalósítására írták be őket a zeneiskolába. Az egyéni sajátosságokon keresztül a reaktív interakció átszűrt reakciókra vonatkozik, amelyek a gyermekeknél, úgy jelentkezik, hogy a szülő hatást gyakorol rá. Példának okául: egy érzékeny gyermek másképpen reagál a szülő durva magatartására, mintsem a kezdeményező és magabiztos testvére. A gyermek személyiségtulajdonságainak másokból, esetlegesen szüleikből kiváltott viselkedésre vonatkozik az evokatív interakció. Az a csecsemő, aki nem gögicsél, s nem néz az anyja szemébe, nem örül anyja jelenlétének, kevésbé fogja az édesanya ölebe venni és dédelgetni, mint például azt a csecsemőt, aki kimutatja az örömét az édesanyja gondoskodása iránt. A gyermekek a proaktív interakció által képesek lesznek arra, hogy a szüleik által biztosított környezetet túllépjék saját tehetségük révén, s ezzel együtt túlszárnyalják a környezetük és családjuk elvárásait. Ilyen lehet az a szegény családból származó serdülő vagy ifjú, akinek jó az értelmi képessége, s aki minden alkalmat megragad, annak érdekében, hogy támogatásban részesüljön, amelyek lehetővé teszik a felsőoktatásban való részvételt a számára. A fejlődés során viszont a környezet és a személyiség közötti interakciók típusa változik. Atkinson szerint csecsemőkorban a legerősebb a gyermek és környezete közötti együtthatás, majd ez csökken a korreláció és a proaktív korreláció javára (Roth-Szamosközi, 2009).

Az átpártolás

A korai életkortól kezdve fontos szerepet játszanak a felnőttek mellett a társas kapcsolatokban a kortársak. Egy éves kor alatti gyermek is felélénkületi reakciót ad a gyerektársai körében. Egy éves kort követően pedig már a másik gyerekekkel interakcióba is lépnek. A testvérkapcsolatok vizsgálódásának eredményében megtudhatták azt is, hogy a

gyerekek egy és két éves koruk között képesek arra, hogy a társaik érzelmeit megértsék, s azt is, hogy a kisebb testvérek képesek szociális támogató viselkedésre. Gyermek megfigyelése következtében tapasztalták meg azt a szituációt, hogy a 14-16 hónapos korú gyerekek vigasztalni próbálták a náluk idősebb testvérüket, ez a jelenség a testvérkapcsolatok fejlesztő hatását jelenti, amely korai empátiás viselkedésnek számít. A gyermekek életében fokozatosan kap nagyobb szerepet a kortárskapcsolat. A felnőttek szerepe, s annak dominanciája óvodáskorban még jellemző, a normatív befolyás és az együttesen eltöltött idő szempontjából. S a kortársak dominanciája a 6-10 éves korosztályban jellemző, hiszen az együttesen eltöltött idő növekszik a kortársakkal szemben, ugyanakkor a felnőttek még mindig meghatározó szerepet töltenek be ebben a korban. Majd 13-15 éves korban figyelhető meg az átpártolás, hiszen ettől a kortól kezdődően a kortársak nem csak azért fontosak, mert szabadidős partnerek, hanem mert sok területen a társas befolyásolásuk nagyobb, mint a felnőtteké. Serdülőkorban nagyobb jelentősége lesz a kortársaknak, viszont még itt sem terjed ki minden területre a hatásuk. A kortársak befolyása döntő a szabadidős tevékenységek, barátságkialakítás, divat, agresszió kérdéseiben, viszont a család meghatározó szerepe fennmarad továbbra is az erkölcsi kérdések területén, illetve a pályaválasztásban. Csökken a felnőttekkel eltöltött idő, helyette a barátok, baráti társaság vesz növekvő arányt (N. Kollár-Szabó, 2004).

II. 2. 1. Iskolaérettség

Az iskolába kerülés meghatározó esemény az óvodát befejező gyermekeknek. Ebben az időszakban számos kihívást jelentő helyzettel találkozunk. Az óvoda egyik feladata, hogy felkészítse a gyermeket az iskolai életre. Az iskolaérettség magyar vonatkozású és nemzetközi vizsgálatainak legalább 5 nagyobb, különálló, de egymással szorosan összefüggő területet különböztetnek meg egymástól:

- Fizikai jóllét és motoros fejlődés,
- Szociális és érzelmi fejlettség,
- Tanuláshoz való viszony,
- Nyelvi fejlettség,
- Kognitív képességek és általános tudás (Erdei, 2019:3).

Strédl a gyermekek értelmi, érzelmi, szomatikus, szociális érettségét emeli ki az iskolaérettség szempontjából. A szomatikus érettség szempontjai közé tartozik a megfelelő

testsúly, a magasság és az egészségi állapot. Az értelmi érettség a megfelelő szókincset, a tiszta beszédet, a mennyiségfogalmat, problémamegoldást, és színismeretet említi. Az érzelmi érettség a hangulati stabilitást, a biztonságérzetet, az optimista beállítódás értelmezhető, míg a szociális érettség faktorába tartozik a kapcsolatok kezdeményezésének, tartásának képessége, a barátságosság, illetve a csapatszellem. Pázsikné hangsúlyozta, hogy a beiskolázáskor az egész személyiség fejlettségére kell tekintettel lenni, és nem lehet csakis az intelligenciára vagy az életkorra hagyatkozni. Bauer és Msall kiemelik azt, hogy az iskolaérettség kialakulását megelőzően szükség van bizonyos érettségek elérésére, mint például: a motoros, társas-érzelmi és adaptációs fejlődés és viselkedés, kommunikáció területén, hiszen ezek alapozzák meg a gyerek sikeres tanulását az intézményes nevelés közösségében. Az iskolára való felkészültség között meg kell említeni a képzelet változását, a gondolkodás fejlődését, az emlékezet fejlődését, és a testi változásokat. A szociális fejlettségről sem szabad megfeledkeznünk, illetve a beilleszkedési alkalmasság minőségéről sem. Mindezek befolyásolják a gyermek társas életének milyenségét is az iskolán belül, a kortársakhoz, és felnőttekhez való viszonyát, valamint azt is, hogy a gyermek hogyan fogja érezni magát az iskolán belül. Fontos az is, hogy kialakuljon a gyermekben egyfajta érdeklődés a rá váró kihívások felé melyek újak a számára, vagyis várja azt, ami majd az iskolában lesz, s amelyekkel találkozni fog. Jelentős a szociális érettség kritériumait illetően a szabály-és feladattudat, az önállóság, a teljesítményigény megjelenése, a feladattartás képessége, a viselkedés stabilitása, a beilleszkedés megfelelő szintje, az érzelmileg higgadtabb viselkedés emelendő ki (idézi Erdei, 2019).

III. AZ ÓVODAPEDAGÓGUS LEHETŐSÉGEI A TÁRSAS KOMPETENCIÁK FEJLESZTÉSÉBEN

A közösségbe való beilleszkedést számos tényező befolyásolja, a kisgyermek életében fontos mérőszám. Ennek egy része a gyermek veleszületett és szerzett sajátosságai mely magába foglalja a gyermek társas kompetenciáját, és a gyermek temperamentumát. A gyermekén kívüli tényezők sokasága a nagyobb része, mely magába foglalja a közösségbe tartozó gyerekek sajátosságait, a nevelő feszültségét, a nevelési helyzet társas és fizikai jellemzőit, a nevelő személyiségét és hozzáállását tartalmazzák. A megfelelő készségekkel rendelkező gyermek, kedvező esetben olyan gyermekek közösségébe húzódik, s kezdi el a beilleszkedést, mely neki kedves, elfogadó-befogadó légkör veszi őt körül, a nevelők pedig kedvesek, toleránsak, felkészültek, s támogatják őt ebben a folyamatban. Zavart szenvedhet az egész folyamat, abban az esetben, ha a soktényezős egyenletnek bármelyik eleme nehezített. Erre példa az integrált nevelési helyzetbe beilleszkedő sajátos nevelési igényű gyermek integrálódása, amelyben számos feladat hárul nem csak a gyermekre, de a pedagógusra is, és a gyermeket befogadó környezetre is (Bollókné, 2007).

Sokféleképpen megvalósulhat a társas készség fejlesztése. Közvetett úton is elősegíthetjük, például a csoportszoba olyan berendezésével, mely a gyermek számára egy jobb lehetőséget teremt a csoporttársakkal való kapcsolat kialakítására. Mindez a beavatkozás megalapozhatja, azt a fajta kommunikációt mely személyesebbé válik, amit mélyíthetünk további közvetlenebb módokkal. Közvetlenebb útjai a társas készségek fejlesztésének azok a bonyolultabb vagy egyszerűbb módszerek, melyek a pozitív kapcsolatok kialakítására, illetve a gyermekek közötti interakció létrejöttének megteremtésére irányulnak (Bollókné, 2007).

III.1. Gyakorlatok a társas fejlődés fejlesztésében

A gyermek fejlődése szoros kapcsolatban áll a játék kialakulásával. A játék tartalmi elemeinek megválasztását és a játék témáját, ezek színességét befolyásolják azok a feltételek, játékkörülmények, amelyek a gyermekek számára biztosítva vannak. Kedvezően hatnak a játék kialakulására és a gyermek játékkedvére a megfelelő játékfeltételek, amelyek erejükénél fogva tartalmasabbá és harmonikusabbá teszik a fejlődését a gyermeknek. Két nagy csoportra oszthatjuk a játék kialakulásának és kibontakozásának feltételeit, s ez által

megkülönböztethetünk objektív és szubjektív tényezőket. A gyermek személyiségének fejlettségét, a gyerekek előzetes élettapasztalatait, érettségüket, a nevelő személyiségét, a játékhoz szükséges élményt és légkört a szubjektív tényezők közé sorolhatjuk (Szász-Péter, é. n.).

Az óvodában a szocializáció és a tanulás főleg játékon keresztül történik, ezért is kell a pedagógusnak különösen figyelmet fordítania a játéktér kialakítására. A pozitív társas kapcsolatok létrejöttét elősegítheti a megfelelő kialakítású fizikai környezet. A mód, mely segítségével strukturáljuk a teret önmagában is befolyásoló tényezője a csoportképződésnek, lehetővé teszi a befogadást, de ugyanakkor a kirekesztést is. Azok az asztalok, melyekhez több gyermek is elfér, támogatja a csoportos tevékenységet. Sokkal előnyösebbek azok a játékok, melyek megkínálják a társakat, melyekhez együttműködésre van szükségük a gyerekeknek, egymás segítségére szorulnak, ellenben azokkal a játékokkal, melyek teret adnak az izolációra, hiszen ott csak egyedül játszanak a gyermekek (Bollókné, 2007).

A játéktevékenység megjelenését és kibontakoztatását az óvodai csoportban az óvónő személyisége, és megnyilvánulásának alapvető feltétele képezi. Szubjektív feltételt képez az óvónő személyisége a játék szempontjából, s ez a feltétel hatással van a többi feltétel alakulására. Ennek értelmében, ha az óvónő személyiségében szerves részben a játék szeretete van jelen, akkor nagyobb a valószínűsége annak, hogy a gyermek önálló játéktevékenysége során, illetve a közös játékok során sikerül az óvónőnek otthonos légkört teremtenie, amely biztonságot adó és kiegyensúlyozott, amelyben a gyermekek jól érzik magukat, s a játékban a gyermek teljesen át tudja magát adni. Azon túl, hogy az óvónő általános műveltséggel és tájékozottsággal, a neveléshez szükséges szakmai felkészültséggel rendelkezik és rendelkeznie kell, szükség van a képességeknek és személyiségjegyeknek egy egész sorára, amely azt teszi lehetővé, hogy az óvodai játéknak megfelelő szemlélője és résztvevője legyen az óvónő. Az óvónő játékszeretete alatt értjük a játékos beállítódást, játszani akarást, a játék összekapcsolását a nevelői felelősséggel, s a játék szándékának jelzését is. Sokan természetesnek tartják az óvónő játékszeretetét, hiszen a nők veleszületett ösztöne a gyermekszeretet, s ezzel együtt a játék szeretete egyaránt. A gyermekszereteten a gyermekekkel való együttjátzás szeretete is benne van, ami azt jelenti, hogy fel kell ismerni, és meg kell érezni azt, hogy mikor igényli a gyermek a közös játékot az óvónővel, s mikor igényli a szabadjátékot, az önmagában való játszás érzését. Annak ellenére, hogy a pedagógus szeret játszani, akármennyire is belefeledkezik a játékba, éreznie kell azt is, hogy

számára és a gyermek számára a játék nem ugyanaz. Hiszen a gyermek a játéknak teljesen átadja önmagát, míg a pedagógus a játék közben felelős a többi gyermekért is, és ezzel együtt, minden egyes gyermek játékáért. Nem csak tiszteletben kell tartania és figyelemmel kísérnie a pedagógusnak a gyermekek játékait, de ugyanakkor tudatában kell lennie, hogy ő az, aki mintát és modellt ad, a gyermekeknek a különböző játékokhoz, melyeket a gyermekek játszanak (Szász-Péter, é. n.).

Közösségépítő játékok. Ez a fajta játékcsoport erősíti az összetartozás érzését, segíti a kommunikációt, szavakkal és szavak nélkül egyaránt, a gyerekek közötti kapcsolatfelvételt, előtérbe helyezi az egymásra való figyelést, a segítőkészséget és az együttműködést. Olyan technikák, eszközök, ezen belül szavak és gesztusok birtokába juthatnak a gyerekek a játékok során, melyeket a társas kapcsolataikban sikerrel alkalmazhatnak.

Szerepjátékok. Nagyon sok lehetőséget adnak a társas készségek gyakorlására a szerepjátékok. A játék kezdetén, a szerepek kiosztásakor konfliktusok merülhetnek fel, melyeket meg kell oldani, az együttműködés teret kap, s az esetleges kompromisszumok megbeszélésre kerülnek. Érzelmeket keltenek ezek a gyermekekben, melyeket megtanulnak kezelni, Viszont gyakran segítségre szorulhatnak.

Barátkozós játékok. Az óvodapedagógusok körében jól ismert játékok, fontos szerepük van még kisiskolás korban is. Ebbe a csoportba tartoznak azok a játékok, melyek gyakoribbá teszik az interakciót a gyermekek között, arra is alkalmas, hogy megfigyeljék a gyerekek egymás tevékenységét, s ezzel együtt olyan modellekké váljanak egymás számára, amely pozitív, fontos helyzeteket kell, begyakoroljanak játékos módon. Ide tartozik a „ha jó a kedved, üsd a tenyered” játék, illetve Kemple javaslata, amelyben az óvodapedagógus utasításokat ad a gyerekeknek tervezett módon, ezáltal a gyerekek közelebb kerülnek egymáshoz, ez a játék a következő: „ha jó a kedved, öleld a szomszédod” (Kasik et. al., 2017).

Nevek gyakorlása. A játék során a gyermekeknek alkalmuk nyílik egymás neveinek megismerésére, melyben a gyermekek egy körben ülnek és egymásnak gurítják a labdát. Aki a labdát először elkapja, az a gyerek bemutatkozik, majd pedig annak a gyereknek a nevét mondja, akitől a labdát kapta meg, s megköszöni, ezt követően annak a nevét mondja, akinek a labdát gurítani fogja. Alkalmas a társak neveinek rögzítésére ez a játék. A nevek helyett mondhatják a gyermekek egymás jeleit, vagy akár gyümölcsöket és zöldségeket, melyeket

az adott gyermek választott. Fontos eszköze a kapcsolatteremtésnek, hogy mindenkit ismerjünk, s a nevén tudjuk szólítani (Zsolnai, 2017).

A PALS2 központ az óvodában egy sajátos tevékenységszervezési mód, melyben párosan tevékenykednek a gyerekek, s a pedagógus válogatja az eszközöket. A szabad játék idejében teszi lehetővé a pedagógus ennek a tevékenységformának a kivitelezését. Négy fontos szempontot vesz figyelembe a pedagógus:

1. párok kiválasztás: ez aszerint történik, hogy a nehézségekkel küzdő gyermek egy kompetensebb gyermekhez kerüljön;
2. pedagógus közvetlensége: ahol a pedagógus azonnal reagál, s a gyermek viselkedését megerősíti;
3. megfelelő játékeszközök: társas készségek fejlesztésére alkalmas játékok alkalmazása, melyek korlátozottak típusban és számban;
4. megfelelő bevezetés: a pedagógus a gyermekeknek elmagyarázza az eszközök használatát, a szerepeket, és a játék céljait.

A társas kompetencia fejlesztésére a mesék szintén alkalmazhatóak. A társas dilemmák bemutatására alkalmasak lehetnek a gyermekirodalom darabjai. Ha a darabokat megbeszéljük a gyerekekkel, akkor segíthet a gyermeknek egymás jobb megértésében és elfogadásában (Kasik et. al., 2017).

IV. PILOT KUTATÁS: FÓKUSZCSOPORTOS INTERJÚ AZ ÓVODAPEDAGÓGUSOK KÖRÉBEN

A fókuszcsoportokat sokféleképpen meghatározhatjuk. Olyan kutatási módszer, mely során úgy keletkeznek az adatok, hogy csoportosan kommunikálnak a kutatás alanyai egy bizonyos témáról. A nevében lévő *fókusz* megnevezés arra utal, hogy többnyire egy vagy néhány központi téma körül zajlik a beszélgetés. A szó másik felében lévő *csoport* kifejezés pedig arra utal, hogy egyfajta ideiglenes csoportot képeznek a kutatás alanyai ennél a módszernél. Fókuszcsoporthoz sorolható az elektronikus kommunikáción keresztül létrejövő csoportülések is.

Greenbaum, az egyik legismertebb piackutatási szemléletű szakértő értelmezése szerint a fókuszcsoporthoz olyan kvalitatív piackutatási technika, ahol a képzett moderátor 8-10 résztvevőt, akik bizonyos szempontból hasonlóak, általában 2 órás beszélgetésen vezet végig. Fontana és Frey kihangsúlyozták, hogy formális a helyszín, ahol a résztvevők egy üres teremben foglalnak helyet az asztal körül. Ebben a teremben detektív tükör található, amely elősegíti, hogy a beszélgetést egy másik teremből is megfigyelhessék. Gyakran hang- és videófelvétel készül a beszélgetésről. Aktív szerepe van a moderátornak, aki a kérdésvázlatot követve segít, hogy a csoport a témánál maradjon. A fókuszcsoporthoz jellemzői között említik, hogy a módszer célja az, hogy “megengedő, engedékeny légkör” valósuljon meg. Amikor csak három-négy résztvevővel dolgoznak, ráadásul nem formális helyen, hanem terepen és a csoportvezetést nem professzionális moderátor végzi, vagy moderátora sincs a csoportnak szintén fókuszcsoporthoz nevezik. Nem mindig tartozik a módszer céljai közé a szabad légkör megteremtése, ahol mindenki szabadon mondja el véleményét, ugyanis előfordul olyan szituáció is, ahol olyan csoportfolyamatokat akarnak szimulálni, amely a hétköznapi élet során is megfigyelhető. A módszer fontos jellemzője, hogy információt szerezzünk a résztvevők nézeteiről. Nem hoznak döntéseket a csoport tagjai, illetve konfliktusokat sem oldanak meg (Vicsek, 2006).

IV.1. Fókuszcsoporthoz interjú elemzése

Fókuszcsoporthoz interjúmat 8 óvónővel végeztem el. Válaszaik segítségével rálátást kaphattam arra, hogy mennyire és hogyan gyakorolt hatást a Covid-19, illetve a háborús-konfliktus az óvoda gyerekek társas kompetenciáinak fejlődésére, az óvodások

viselkedésére, érzelmi fejlődésükre. Továbbá az óvónők kooperatív módszereik alkalmazásával, hogyan fejlesztik a gyerekek társas fejlődését.

Az óvónőkkel való beszélgetés során 11 kérdésemre választ kaphattam.

Célzott kérdéseim a következők voltak:

1. Mióta dolgozik óvodapedagógusként?
2. Mi volt a motivációja a pályaválasztás során?
3. Megfigyelései alapján milyen hatást gyakorolt a Covid-19 az óvodások társas kompetenciáinak fejlődésére?
4. Megfigyelései alapján milyen hatást gyakorolt a háborús- konfliktus az óvodások társas kompetenciáinak fejlődésére?
5. Megfigyelései alapján milyen hatást gyakorolt a háborús- konfliktus az óvodások társas kapcsolataira?
6. Megfigyelései alapján milyen hatást gyakorolt a háborús- konfliktus az óvodások viselkedésére?
7. Megfigyelései alapján milyen hatást gyakorolt a háborús- konfliktus az óvodások érzelmi fejlődésére?
8. Ön milyen módszereket alkalmaz a társas kompetencia fejlesztésére az óvodások körében? (játék, mese, bábozás, csoportmunka stb.)
9. Használ-e kooperatív módszereket a csoportban munkája során? Ha igen, milyen csoportfeladatokat ad a gyerekeknek? Mit vesz figyelembe? Van-e a gyerekeknek szerepe a foglalkozás során (pl.: csendfelelős)?
10. Milyen módszereket használnak az iskolába készülő gyerekek társas kompetenciáik fejlesztésére?
11. E módszereket mikén keresztül, milyen foglalkozások alkalmával használják a leggyakrabban?

Többségük 10 év feletti időtartamban dolgozik pedagógusként, s vannak, akik 20-32 év tapasztalattal rendelkeznek, és akadt olyan is, aki 10 év alatti munkaidővel rendelkezik. Legmagasabb munka-évvel rendelkező pedagógus 32 éve dolgozik óvodapedagógusként, s a legkevesebb évvel rendelkező pedagógus 6 éve dolgozik óvodapedagógusi szakmájában.

Motivációjuk a pályaválasztás során a gyerekek iránti szeretet, kiskori álom, tanári példakép, aki fontos pedagógusi értékrendet adott át, s határozta meg pályaválasztásukat. Az

óvónők egyetértettek abban, hogy ezt a hivatást nem érdemes úgy végezni, hogy ne lenne kellő szeretet, türelem, figyelem a gyerekek iránt.

A Covid-19 az óvodások társas kompetenciáinak fejlődésére az óvónők többsége szerint nagy hatással volt a gyerekekre. Elmondásaik szerint “felforgatták” a gyerekek életét, mindennapjait. Egyik óvónő így fogalmazott:

“A Covid-19 világjárvány mind az óvodásokra mind a családjaikra nagy hatással volt. A gyerek alapul a szülői mintát veszi, de ebben az időszakban a társas kapcsolat kimaradt, és a családok magányos tevékenységekre voltak utalva, elmaradtak a környezeti hatások, amelyek a nevelésben fontos szerepet játszanak, viselkedési és gondolkodási mintát adnak, például a családi összejövetelek” (3. sz. Interjúalany).

Volt, aki a napi rutin hiányát hangsúlyozta ki, idézem:

“A folyamatos korlátozások, hosszú bezártság, szüleik feszültsége nagy hatással volt a gyerekekre. Ebben a korban nagyon fontos a gyerekek számára a napi rutin, amit az óvodák bezárása felborított, még ha otthon is voltak saját környezetükbe. Karanténból visszatérve újra kikellett alakulnia a gyerekek között a társas kapcsolatoknak, az együtt játszás örömének” (1. sz. Interjúalany).

Többségük tapasztalatai szerint a gyerekek a karanténból visszatérve zaklatottabbak, érzékenyebbek voltak. Voltak, akik a digitális eszközöket hozták fel példaként, ezzel is változva játékszokásaikat, játékaikban megnyilvánuló társas kapcsolataikat, egymás iránti eltávolodásukat. Egyik óvónő így fogalmazott:

“A megfigyelésem alapján a Covid-19 az óvodás korú gyerekek társas kompetencia fejlődésére nagy hatással volt, az online oktatás ideje alatt a gyerekek eltávolodása lett megfigyelhető, ezáltal változott a társas kapcsolatuk is, mindenki magában játszott, és időbe telt, mire újra összeszoktak”. Ebben egyetértett egy másik óvónő is, és kiegészítette azzal, hogy: “...azonban nőtt a családi közös játékok száma” (2. sz. Interjúalany).

Voltak ám, akik válaszaikkal azt erősítették meg, hogy nem tapasztaltak különösebb változásokat. Megbeszéléseink alapján rávilágítást kaphattam, hogy ezen csoportokon lévő gyerekek viselkedésén azért nem tapasztalhattak az óvónők jelentős változást, mivel a többségük egymáshoz közel él, rokonok, vagy esetleg tartották a kapcsolatot a gyerekek. Volt, aki így fogalmazott:

“Könnyen alkalmazkodtak a szabályokhoz” (6. sz. Interjúalany).

Egyik óvónő megfigyelése alapján érdekesnek vélt szituációt osztott meg, ez pedig nem más volt, mint az, hogy a szabadjáték során a gyerekeknél többször is “orvosos” játék volt megfigyelhető, így fogalmazott:

“Ami nekem feltűnt, az-az, hogy a szabad foglalkozásokkor a gyerekek együtt sokszor játszottak orvosost, egymást vizsgálták és gyógyították, ezt szerintem az ők saját megfigyelésük alapján tették” (4. sz. Interjúalany).

Ebből is látszik, mekkora jelenősége van annak, hogy a gyermek eljátssza, kijátssza magából a frusztrációt, nehéz érzéseket.

Az óvodások társas kompetenciáinak fejlődésére, illetve a társas kapcsolataikra a háborús konfliktus hatásait megbeszélve az óvónők többsége megerősítették azt a feltételt, miszerint a háborús-konfliktus is hatással volt a gyerekekre, társas kapcsolataikra. Egyetértettek az óvónők abban, hogy nagy feszültséget okozott ez a helyzet, felborult a családi élet, hiányzik a gyerekeknél az apai minta távolléteik miatt, félelmet, illetve a biztonság elvesztését eredményezte. Egyetértettek abban is, hogy ebben a kialakult helyzetben a pedagógusnak is fontos szerepe van, hogy a gyermekek számára megfelelő szinten beszéljenek a háborús-konfliktusról. Volt, aki így fogalmazott:

„A társas kapcsolatokra is rányomta a “bélyegét” a háború, mert a feszültség, amit a szüleik nap, mint nap átéltek a gyerekekben tudatalatti szorongást, agressziót, és hiperaktivitást eredményezett” (3. sz. Interjúalany).

Válaszaik egymás tapasztalatait erősítették:

„Ez a helyzet a társas kapcsolataikra is hatással volt, és van mind idáig. Ingerültebbek, nehezebben kapcsolódnak be a csoportos foglalkozásokba” (7. sz. Interjúalany).

Ugyanakkor itt is voltak, akik az ellenkezőjét tapasztalták:

„A háborús- konfliktus mindannyiúnkra hatást gyakorol, viszont nem vettem észre az óvodásokon semmilyen említésre méltó változást” (4. sz. Interjúalany).

„A háború kitörése sem okozott nagyobb változást, tudják és érzik, hogy nem a megszokott rend van, de nem zavarja őket” (6. sz. Interjúalany).

Ennek a kérdésnek a megbeszélése során is azt tudták felhozni érvként, hogy ezeknek a gyerekeknek kicsit magasabb az alkalmazkodó képességük, otthon kellő magyarázatot kaptak, jobban tudják kezelni ezt a helyzetet.

A gyerekek viselkedéseikre, érzelmi fejlődéseikre a háborús-konfliktus hatásai a következők: viselkedésük változott, érzelmi fejlődésükkel együtt. Sokuk úgy vélekedett, hogy ez a riadtság, félelem, zavart állapot a háború kitörésekor volt inkább jelen, mára már a gyerekek egyre inkább megszokták ezt a helyzetet, volt, aki így fogalmazott:

„Az óvodások viselkedése annyiban változott, hogy a légiriadók kezdetére és végére reagálnak. Tudják, hogy a háborúhoz köthető és megfigyelésem alapján érzik, hogy ez nem egy jó dolog, viszont nem értik meg teljes egészében, hogy mi miatt történik ez az egész. Nem is csoda, mivel a felnőttek sem értik” (4. sz. Interjúalany).

Megtudhattam tehát, hogy az óvodások viselkedése részben változott, figyelmetlenebbek, szertelenebbek lettek. Érzelmi fejlődésüket tekintve pedig ingerültebbekké, érzékenyebbekké váltak. Egyik megfogalmazást idézve:

„Az óvodások viselkedése változott, figyelmetlenebbek lettek és egyre több magatartásra ható módszereket kellett alkalmazni. Nagyon fontos a dicséret, elismerés, bátorítás és szeretettel való odafordulás. Mind a környezet, mind a közösség hatással van a gyermek érzelmi világára. Óvodáskorban az érzelmeik vezénylik őket és szabadon kinyilvánítják azt. A háború adta feszültség hatással volt érzelmeikre, amit a játékok segítségével dolgoztak fel” (3. sz. Interjúalany).

Volt, aki itt is a pedagógus fontosságára hagyatkozott, úgy vélte:

„Óvodapedagógusként fontos feladatunk közé tartozik a gyerekek érzelmi fejlődése háborús- konfliktus idején is, elkerülve a traumatizáló hatású információkat” (5. sz. Interjúalany).

Megkérdeztem őket, milyen módszereket alkalmaznak a társas kompetencia fejlesztésére óvodások körében, s a többség választát tekintve: a játék a legmegfelelőbb módszer a társas kompetencia fejlesztésére, idézem:

„A társas kompetencia fejlődésére a játék a legmegfelelőbb, mert az óvodában játszva tanulunk, foglalkozunk, a fejlesztés alapja is a játék” mondta a 3. számú Interjúalany.

Voltak, akik a bábozást is megemlítették: „*A bábozást nagyon szeretik, olykor közösen papírbabot készítünk, és közösen előadjuk a kiválasztott mesét*” (8. sz. Interjúalany).

Voltak, akik a mesét vélték igazán megfelelő módszernek:

„*Gyakran használjuk a mesét, több feladatnál hol nevelő célból, hol csupán figyelem felkeltésből, de legtöbbször levezetésként*” (2. sz. Interjúalany).

Egyikőjük megfogalmazása szerint: „*Az óvódás gyerek legfőbb tevékenysége a játék. Ezért úgy gondolom, hogy a társas kompetencia is ezzel fejleszthető a leginkább*” (5. sz. Interjúalany) mely kijelentéssel többen is egyet értettek, ezért hát a befutó itt a játék volt.

A kooperatív módszerek használatának gyakoriságára és a gyerekek szerepére a foglalkozás során is szó került. A kapott válaszokból kettőt kiemelnék, az egyik:

“*A gyerekek fejlesztésében fontos szerepe van a csoportmunkának, ez összekovácsolja őket, és megtanítja, hogy a gyengébbet segítjük és veszíteni is tudunk. Az óvónő feladata a sok színes játékeszköz előkészítése és a gyerekek csoportos és egyéni megbízása is. A pedagógiai módszerek alkalmazása, a gyerekek véleményének megbeszélése*” (7. sz. Interjúalany), a másik pedig: “*Igen, szoktam alkalmazni, ezzel is ösztönözve őket a figyelemre, a fegyelmezettségre, a türelemre, a szabályok betartására*” (8. sz. Interjúalany).

Az óvónők válaszaiból kiderült, hogy nagyon ritka az, aki nem alkalmaz kooperatív módszert, egy óvónő emelte ki, hogy ő nem alkalmaz, hagyatkozva a bölcsődés csoportra, szerinte nem megoldható velük. Mindennapi feladataikat sorolták fel, a csoportfeladatok adásánál, mint például a virágok öntözése, naposkodási feladatok végzése, foglalkozások alkalmával a segédeszközök szétosztása.

Az iskolába készülő gyerekek társas kompetenciáinak fejlesztésére is sor került, hogy milyen módszereket alkalmaznak erre. Többségük a szerepjátékokat, probléma megoldó játékokat, példamutatást, szemléltetést, megfigyelést említették meg.

Egyikőjük így fogalmazott:

“*Az iskolába készülő gyerekek fejlesztésében már az érzelem helyett az értelem is kap teret, már önállóan tudnak dönteni, választanak barátot, játékot. Az óvónőnek már közvetlen irányítási szerepe van, mert a gyerekek a külvilágról és a szerepekről egyre több információval rendelkeznek. A dicséret, buzdítás, ösztönzés módszere segít a fejlődésben és*

az *“akadályok megugrásában”*. A közös tevékenység játék, foglalkozás nagyban segít előre mozdítani fejlődésüket” (3. sz. Interjúalany). Ezeket a módszereket bármelyik foglalkozáson, leggyakrabban a meséken, a játékokon (mozgásos és didaktikai), kötött és kötetlen foglalkozásokon alkalmazzák.

Összességében tehát, az interjú alkalmával megtudhattam, hogy a gyerekekre jelentős hatást gyakorolt úgy a Covid-19 világiárvány, mint a háborús konfliktus. Érzelmek, viselkedésformáik változtak, nehezebbé vált a társas kapcsolatok kialakítása, vannak gyerekek, akik rugalmasabbak, jobban tudnak alkalmazkodni, viszont a többségük nehezen éli meg ezeket a helyzeteket. A háború miatt szétvált családok, az apa távolléte pedig megerősíti azt a feltételezést miszerint az apa jelentős szereppel bír a gyermekek életében. Ahogyan azt az évfolyammunkám I.2.-es pontjában, a szocializáció szinterei címmel az *“Apa-gyerek kapcsolat”* résznél is olvashatjuk: *“Az apának nem csak a család fenntartásában van fontos szerepe, hanem a gyermekek nevelésében is aktív résztvevő kell legyen”*, melyet a háborús-konfliktus kellőképpen megmérettet, és megnehezít. A társas fejlődésükre jelentős hatást gyakoroltak a kialakult helyzetek, nehezebben alkalmazkodnak a társaságba, nehezen nyílnak meg egymás felé, viszont ezt a zárkózottságot, és bizonytalan kapcsolatot különböző módszerekkel fejleszthetjük, a játék, bábozás, mesélés, csoportmunka alkalmazásával. Az óvodában az óvónők igyekeznek ezeket a módszereket alkalmazni, ezzel is elősegítve a gyerekek nehézségeinek leküzdését, hogy jobban tudjanak alkalmazkodni társaikhoz, egymással játszanak, problémamegoldó képességeik fejlődhessenek. Az óvónők megerősítették azt az elvet, miszerint a gyerekek szociális kapcsolatainak fejlesztése már óvodás korban is nagyon fontos, hiszen a későbbiekben erre építkeznek a következő szociális szintér elérésekor, azaz az iskolában, ugyanakkor az iskolaérettséghez is fontos a megfelelő szociális és érzelmi fejlettség.

V. MÓDSZER ÉS MINTA BEMUTATÁSA

Ebben a fejezetben a módszer és a minta kerül bemutatásra, melyet alkalmaztam a kutatásom során. Az első alponthoz a választott módszerről, vagyis az interjúról esik szó, illetve a mintát mutatom be. A második alponthoz a kutatási kérdéseimről, illetve a kapott eredményekről írok.

V.1. Módszer, minta bemutatása

Az interjú egy kvalitatív kutatási módszer, melynek az a célja, hogy a kutató személyes beszélgetés során mélyebb megértést nyerjen a vizsgált személyek gondolkodásáról, tapasztalatairól, élményeiről. Lényege, hogy egy irányított, ugyanakkor nyitott beszélgetésen keresztül feltárul a vizsgált jelenség, melynek során a kutató kérdez, a résztvevő pedig saját tapasztalatai által válaszol. Az interjú során olyan párbeszéd alakul ki, melynek során nem csak információ átadás történik, hanem a kutató és a résztvevő közösen értelmezik a témát (Kvale, 2005).

Több formája is létezik az interjúnak, mindez függ a kutatás jellegétől és céljától. Három fő típusa ismert: a strukturált, a félig strukturált és a nyitott (strukturálatlan) interjú. A strukturált interjú egy előre megírt kérdésekre épül, mely szigorúan sorrendben halad, ezáltal kevés teret hagyva az eltérésnek. A félig strukturált interjú esetében a kutató rendelkezik egy kérdésvázlattal, mellyel irányítja a beszélgetést, de a beszélgetés rugalmasan alakul, ezáltal lehetőséget adva az interjúalany számára saját gondolatainak szabad kifejtésére is. A strukturálatlan interjú a legkötetlenebb formát képviseli, természetes beszélgetésként zajlik, ahol a cél a nyílt, szabad gondolatközlés elősegítése (Seidman, 2003).

E módszer legnagyobb előnye az, hogy a résztvevők saját szemszövegükből tudják bemutatni élményeiket, tapasztalataikat. Az interjú során fontos a kutató reflexivitása, tudatos jelenléte a folyamatban, hogy ezáltal is elősegítse a mélyebb megértést. Elengedhetetlen az etikai elvek betartása is, mint például a résztvevők beleegyezése, a névtelenség biztosítása, és az adatok bizalmas kezelése (Kvale, 2005).

A kvalitatív interjú során a kutatók jellemzően nem véletlenszerűen választanak résztvevőket, hanem célzottan olyan személyeket keresnek, akik releváns tapasztalatokkal, tudással és nézőponttal rendelkeznek az adott témában (Seidman, 2003).

Én az interjúmat egy falusi óvodában végeztem el, az adott óvoda óvónőivel, egész pontosan 5 óvónővel, akik kis-, középső-, és nagycsoporton is voltak már, ezáltal

megtapasztalták az elmúlt időszakban, hogy mely életkorokra, milyen hatással voltak, és vannak a kialakult helyzetek, mely tematika a kérdéskörömhöz is tartozik.

1. **számú Alany, falusi óvoda, kis csoport:** 11 éves munkaviszonnyal rendelkezik, középszintű végzettséggel rendelkezik
2. **számú Alany, falusi óvoda, kiscsoport:** 13 éves munkaviszonnyal rendelkezik, felsőfokú végzettséggel rendelkezik
3. **számú Alany, falusi óvoda, középső csoport:** 29 éves munkaviszonnyal rendelkezik, középfokú szakképesítéssel rendelkezik
4. **számú Alany, falusi óvoda, nagycsoport:** 7 éves munkaviszonnyal rendelkezik, főiskolai bsc végzettséggel rendelkezik
5. **számú Alany, falusi óvoda, nagycsoport:** 24 éves munkaviszonnyal rendelkezik, középfokú végzettséggel rendelkezik

Az interjú az óvodában valósult meg, mindegyik óvónővel külön folytattam beszélgetést, célzott kérdésekkel. Az interjúk többsége 30 percre terjedt ki, de volt ennél kevesebb is: 20 perc.

V.2. Kutatási kérdések

Kutatási kérdésünk a következő:

1. Hogyan hatott a Covid19 járvány és a háborús konfliktus az óvodás gyermekek társas kapcsolataira az óvodapedagógusok véleménye szerint?
2. Milyen hatással van az óvodás gyermekek társas viselkedésére és érzelmi megnyilvánulásaira, ha a családfő huzamosabb ideig távol van – például külföldön dolgozik?

A demográfiai kérdések mellett az óvodapedagógusok szubjektív véleményét kértem ki a háborús konfliktus és az azt megelőző nehéz időszak, vagyis a Covid-19 hatását célzó kérdéseket, melyek rávilágítanak arra, milyen érzelmi és viselkedésbeli változásokat hozott a gyermekek életébe a már említett helyzetek kialakulása, hogyan változott a közöttük lévő kommunikáció, empátia, együttműködés.

Interjúmat a helyi falu (korábbi adatok alapján 809 fős lakossággal rendelkezett, a háború előtt, azóta ez jóval kevesebb) óvónőivel készítettem el, mely alkalmával eltérő, ugyanakkor

egyetértő válaszokat is kaptam. Interjúkérdéseim a következők voltak lásd a 4. számú mellékletben.

Munkaviszonyukat és végzettségüket tekintve, az óvónők többsége ebben az oviban középszintű végzettséggel rendelkezik, illetve fele-fele arányban 10 éven felüli és 20 éven felüli tapasztalattal rendelkeznek. Összességében mindhárom csoporton kielégítő, teljes családból érkező gyermekek vannak, egyedül a középső csoporton van kettő hátrányos helyzetű gyermek, elvált szülőkkel rendelkező gyermekek pedig nincsenek egyik csoporton sem. A hatodik kérdésemre az óvónők többsége egyetértett abban, hogy kiemelkedő jelentőséggel bír az, hogy egészséges, érzelmileg stabil családban nevelkedjenek, hiszen a szülők személyes példaadása nélkülözhetetlen.

Egyik óvónő így fogalmazott: *“Minden gyerek kiegyensúlyozott családból jön, de egyéni képességük változó, mert van, akinek jobb kézügyessége van, van, akinek jobb felfogó képessége van, de viszont, minden gyerek fejleszthető, és megpróbáljuk egy szintre hozni őket, mert mindenki jó valamiben”.*

A válaszaik alapján a családi háttér a gyermekek óvodai életére és beilleszkedésére nagy hatással lehet, egyik óvónő a testvéri kapcsolatot hozta fel erre példának: *“Sokat számít az, hogy a gyereknek, aki az oviba érkezik, van e már itt testvére, mert úgy látja a testvérén, hogy ő is ott marad, és nem érzi magát egyedül. Jobban vágyik, van kivel játszani az udvaron, ha kimegyünk, hiszen az óvodába érkező gyermekek már augusztus utolsó heteiben elkezdenek befelé szokni az óvodai életbe, ekkor pedig még többet tartózkodunk a szabadban”.* De kaptam olyan választ is, ahol az óvónő úgy vélekedett, hogy a nagycsaládos gyermekek könnyebben szót tudnak érteni csoporttársaikkal, könnyebben beilleszkednek, alkalmazkodnak.

Ám akadt, aki másként vélekedett erről: *“Mivel a szociális helyzetük megfelelő, ezért annyira a gyerekeknek a családi háttere nem vetíti rá a gyerekre a beilleszkedését, ez mind egyéni dolog. Az, hogy a gyermek milyen természettel rendelkezik, nem annyira családfüggő, mert van, aki egy kicsit amúgy is visszahúzódó, és van, aki egy kicsit bátrabb. Biztosan a család is hatással van minderre, de szerintem ez egyénfüggő”.*

A járvány időszaka sokak szerint nem befolyásolta a gyermekek közötti kommunikációt és kapcsolatteremtést. A kis- és középső csoportos gyermekek már a járvány időszaka után születtek, ők még nem vettek erről tudomást. A nagycsoportos gyermekek a járvány időszakában születtek, viszont a nagycsoporton lévő óvónők is arról számoltak be, hogy nem vettek észre különös változást. Egyikőjük viszont azt mondta, az ő megfigyelése alapján

egyre több a beszédhibás gyermek, amelyet a bezártság okozhatott, és a bezártságból fakadó megsokszorozódott internetes játékok használata.

A gyermekek együttműködési készségét és egymás iránti empátiájukat tekintve volt, aki nem tapasztalt változást, s volt, aki az internetes játékokat, a telefonnal eltöltött időt tudta be annak, hogy a gyermekek egymással agresszívak lettek, kevésbé együttműködők egymással: *“Úgy gondolom, szorongásukat a bezártság, és a már most nagy teret kapó internetes világ okozhatja, hiszen nincs szükségük ezáltal barátokra sem”*.

Illetve akadt olyan óvónő is, aki pont a többi óvónő tapasztalatainak az ellentétjét figyelte meg, ugyanis így fogalmazott: *“Rossz helyzet volt, hogy nem voltak közösségbe, de viszont, olyan szinten nem vettük észre, hiányoztak a társak, a barátok, de viszont mikor újra kezdődött minden, akkor nem volt olyan, hogy én egyedül akarok otthon lenni, hanem mindenki örült egymásnak. Szóval nem láttunk semmilyen rossz viszonyt közöttük, hanem újra beilleszkedtek”*.

Abban viszont szinte mindenki egyetértett, hogy a háború igencsak rányomta a bélyegét a gyermekek érzelmi világára. De változás főként a nagycsoporton lett megfigyelhető, a kisebbek ezt sem fogták fel igazán: *“A kisebbeket a háború nem igazán befolyásolja tapasztalatom szerint, hiszen ők még ezt nem értik, nem veszik tudomásul és úgy is rendezzük a mindennapjaikat, hogy ne is érzékeljék a háborút”*.

A nagycsoportosok viselkedésében viszont megfigyelhető volt a játékaik során is a háború okozta düh, értetlenség, szorongás. Az egyik nagycsoportos óvónő így fogalmazott: *“A háború elég szépen rányomta a bélyegét a gyerekek érzelmi világára is, mert a sziréna hangja, valamelyik gyerek könnyebben feldolgozta, de bizony volt olyan gyerek, aki eleinte, ha meghallotta a sziréna hangját sirógörcsöt kapott, félelem fogta el. Ez a helyzet, düh a gyerekek lelki világában nagy nyomott hagyott. A viselkedésükben is, volt olyan gyerek, aki visszahúzódóbb és félénkebb lett, de volt olyan is, ahol a félelmét a dühben adta ki, vagy agresszívak volt a társaival szemben, ha nem adták a játékot dühösebben reagált, mert ez a félelem, meg az a sok idegen hang, amivel eddig nem is találkoztak, még a felnőttet is megviseli nemhogy a gyereket”*. Az óvónők válaszai alapján minden gyermeknek eltérő a társaival való kapcsolata, viselkedése ebben a háborús helyzetben, ugyanis vannak, akik, agresszívak, de vannak olyan gyerekek is, akik visszahúzódóbbak, de ez családi háttérből is eredhet, s nem feltétlenül a háború okozza, fogalmazott egyikőjük.

A gyermekek szociális készségének fejlesztéséhez alkalmazott módszerek az óvónők elmondásai alapján a következők voltak: gyakori mondókázás, meseolvasás, beszélgetés, példamutatás, dicséret, és a játék. Egyik óvónő szerint a játék a kulcsa mindennek: *“Nagyon*

sokat játszunk, mert abban minden benne van, játékkal bármit meg tudunk nekik tanítani. Hiszen a játék során a gyermek az aznapi, vagy az azelőtt napi élményét is kitudja játszani magából, akár a dühét, a félelmét, az örömét. Na meg a példaadás, hiszen a gyermek a felnőttest utánozza nagyon sokszor, amit lát ő azt csinálja. A játék és a mese”.

Ebben a megváltozott helyzetben pedig a beszélgetés módszere a legalkalmasabb: *“Egyre több magyarázat kell ezzel a helyzettel kapcsolatban, mert mi az a szirénahang, mit kell tenni, ha megyünk, ezt mindet a gyerekek meg kell magyarázni, hogy miért kell távol lenni a szülőnek, ha véletlen apuka oda van, akkor miért van oda. A gyerek már ebbe él, ebben a félelemben. Ezért kell sokat magyarázni, meg játék során beszélgetni, hogy kitudja mindezeket élni”.*

Az édesapa távolléte nem minden esetben nyomja rá a bélyegét a gyermekek viselkedésére a kis- és középső csoportos óvónők szerint, hiszen vannak gyerekek, akiknek az apukájuk már a háború kitörése előtt is külföldön dolgozott: *“A csoporton két gyermek van, akinek nincs itthon az apukája, de nekik mind kettejüknek alapjáraton külföldön dolgozott az apukájuk a háború előtt is, tudják mi miatt nem tudnak már most hazajönni, de nem látok rajtuk különbséget”.*

Ám a nagycsoporton levő óvónők erről másként vélekedtek: *“Az, hogy kicsit hiperaktívabb, ő szabadabb, mert nincs meg az apai szigor, mert amikor találkoznak is, az apa mindent megenged, csak hogy kárpótolja a hiányát, de viszont nem az, hogy értelmileg, de lelkileg ez benne van a gyerekbe, ez a hiány, ez az érzélem, hogy én csak telefonon látom apukát, nem tudom megölelni, megpuszítani. Egyikre hiperaktívan hat, míg a másokra másként hat, visszahúzódomb lesz stb. Érzelmileg megviseli őket”.* Ezeket a gyermekeket pedig az óvónők beszélgetéssel és figyelemeltereléssel segítik.

Az óvónők mindegyike alkalmazkodik ehhez a helyzethez, próbálnak pozitívak maradni, és megtenni mindent a gyermekek jólétének biztosításához. A többségük szerint amire pedig szükségük lenne, az a szülői: *“Szülői támogatásra lenne szükségem, mely a munkánkat megkönnyítené abban, hogy a nevelés eredményes legyen és célba érjen”,* és állami támogatás: *“Több az elvárás, mint a támogatás. Minél több eszközre, játékokra, melyekkel a gyerekeket fejleszthetjük, hogy ne csak a szülők támogatására hagyatkozzunk”.*

De volt, aki így fogalmazott: *“Én úgy szoktam elfogadni a helyzetet ahogy van, és abból próbálom a legjobbat kihozni. Sok támogatásra lenne szükség, de mégis mindenünk megvan, mert én elmondom azt is, hogy én, amikor kezdtem az óvodát, 3 hónapot kellett várjak az első fizetésemre, az óvodába nem volt ennyi játék, és ennyi segédanyag, mára már minden lett, de a gyerekek is fejlettebbek lettek, és még mindig több kell, de aki szívvel lélekkel*

csinálja, az mindent megtesz a gyerekekért, azért, hogy jól érezzék magukat. Mert sok mindenre volt szükségünk, de nagyon sok minden adott, ebből kell dolgozni, ami nincs azt pótolni, ami van azért hálát adni és várjuk a békét, és akkor reméljük minden meglesz. Minden lehetőség adott, a szülők támogatnak és ezért hálásak vagyunk”.

Összességében tehát, az óvónők által kapott válaszokból megtudhattam, hogy a háború okozott a gyermekeknek a leginkább változást úgy az érzelmi, mint a viselkedésbeli megnyilvánulásukban. Jobban megviseli őket a háborúból adódó helyzetek mindegyike: apuka távolléte, stresszhelyzetek, légiriadók, s mindezek hatással vannak a társas fejlődésükre is, hiszen egymással agresszívbabbak, visszahúzódóbbak, zárkózottabbak, nem nyitnak egymás felé. Jelentős hatással vannak a különböző családi helyzetek is a beilleszkedésükre, szocializálódásukra, ugyanis a családok szétszakadása, az apuka hiánya a nevelésükben igencsak megmutatkozik a viselkedéseik során.

V.2.1. Eredmények:

1. Hogyan hatott a Covid19 járvány és a háborús konfliktus az óvodás gyermekek társas kapcsolataira az óvodapedagógusok véleménye szerint?

Az első kutatási kérdésünkre a válasz az óvodapedagógusok szerint megoszló, úgy a Covid19 járvány, mint a háború kitörésének kapcsán.

A kis- és középső csoporton lévő óvónők eltérő megfigyeléseket tapasztaltak, volt, aki úgy vélekedett, hogy a járvány negatívan hatott a gyermekekre: *“A néhány napos kimaradás, a betegség vagy a hosszabb időszak a járványok miatt a kicsiket különösen negatívan befolyásolja.”* De voltak, akik szerint, semmilyen jelentős hatást nem gyakorolt a gyermekekre a Covid19 járvány, ugyanis ez a korosztály már a járvány időszaka után született, ezért, ők még nem vettek erről tudomást: *“Én nem vettem észre semmilyen befolyásoltságot a gyermekek részéről, még nem vettek erről tudomást. Azok a gyerekek voltak visszahúzódóak, félénkek, akik amúgy is ilyen temperamentummal rendelkeztek előtte is.”*

A háborút tekintve a kis csoporton semmilyen változás nem volt tapasztalható: *“A kisebbeket a háború nem igazán befolyásolja tapasztalatom szerint, hiszen ők még ezt nem értik, nem veszik tudomásul és úgy is rendezzük a mindennapjaikat, hogy ne is érzékeljék a háborút”.* Míg a középső csoporton a gyermekek játékaiban nyilvánult meg a háború okozta feszültség, nyomás: *“A játékok során vettem észre, hogy többet játszanak tankos, lövöldözős játékokat, illetve a szerepjátékokban is megnyilvánult az agresszió.”*

Ahogy a kis- és középső csoportos óvónők, úgy a nagycsoportos óvónők megfigyelései is különbözőek voltak a Covid19 járvánnyal kapcsolatban. Volt, aki szerint hatást gyakorolt a gyerekekre a járvány időszaka, amely észrevehető volt a játékaik során, ugyanis nagyobb érdeklődést mutattak a szerepjáték iránt, ahol az orvos "bőrébe" bújhattak, sokszor egymást utasítva a maszk viselésének fontosságára. S volt, aki az internetes játékokat, a telefonnal eltöltött időt tudta be annak, hogy a gyermekek egymással agresszívak lettek, kevésbé együttműködők: *"Úgy gondolom, szorongásukat a bezártság, és a már most nagy teret kapó internetes világ okozhatja, hiszen nincs szükségük ezáltal barátokra sem"* (1. sz. interjú alany, kis csoport).

Illetve akadt olyan óvónő is, aki pont a többi óvónő tapasztalatainak az ellentétjét figyelte meg, ugyanis így fogalmazott: *"Rossz helyzet volt, hogy nem voltak közösségbe, de viszont, olyan szinten nem vettük észre, hiányoztak a társak, a barátok, de viszont mikor újra kezdődött minden, akkor nem volt olyan, hogy én egyedül akarok otthon lenni, hanem mindenki örült egymásnak. Szóval nem láttunk semmilyen rossz viszonyt közöttük, hanem újra beilleszkedtek"* (5. sz. interjú alany, nagycsoport).

Abban viszont, az óvónők válaszai teljesen megegyeztek, hogy a háború rányomta bélyegét a gyermekek érzelmi világára, társas kapcsolataikra. Voltak gyermekek, akik könnyebben feldolgozták a háborúval járó szirénahangokat, és történeteket, ám volt, aki nehezebben dolgozta fel a változásokat. A viselkedésükre is nagy hatást gyakorolt a fennálló helyzet, ugyanis a gyermekek, félelmeiket a dühben fejezték ki, ezáltal társaikkal agresszívak lettek.

2. *Milyen hatással van az óvodás gyermekek társas viselkedésére és érzelmi megnyilvánulásaira, ha a családfő huzamosabb ideig távol van – például külföldön dolgozik?*

Az óvónők válaszai itt is eltérőek voltak. Sokuk szerint, nem volt tapasztalható változás, főként a kis- és középső csoporton, ugyanis ezek a gyerekek, már ebben nevelkedtek, és ahhoz szoktak hozzá, hogy az apuka távol van, és ritkán látják csak.

A nagycsoportos gyerekek között jellemzőbb a változás, ők már jobban érzékelték az apuka távollétét, melyből eredendően a viselkedésük is megváltozott. Az óvónők szerint, az apuka távolléte a gyermekek többségénél hiperaktivitást okozott, illetve szabadabbak lettek ezek a gyermekek, hiszen nincs meg az a bizonyos apai szigor. De vannak, akik visszahúzódóbbak, érzékenyebbek. S az apukával való találkozás után nehezebben rázódnak vissza a közösségi életbe

ÖSSZEFOGLALÁS

A dolgozatom megírása alatt lehetőségem nyílt alaposan belemélyedni, hogy miként fejlődik a kisgyermekek társas készségei, s hogyan lehet segíteni szociális készségeiket.

A szakdolgozatom első részében a szocializáció sajátosságaival foglalkoztam. Az alfejezetekben pedig betekintést nyerhetünk a szocializáció fogalmáról, és színtereiről. Ami alátámasztja, milyen fontos a megfelelő környezeti hatások biztosítása a gyermek számára. „Születésüinktől kezdve aktív lények vagyunk, a csecsemő fejlődése során egy tanulási folyamaton keresztül érett személyiséggé válik, aki képes lesz, a beleszületett társadalom elvárásainak megfelelni.” fogalmazza meg Bányász Ibolya munkájában.

A második fejezetben a társas fejlődésről van szó a személyiségfejlődés során. Az alfejezetekben megismerkedhetünk a társas fejlődés fogalmával, és annak szakaszaival. Ezen pszichoszociális fejlődési szakaszok érzékeny időszakok a személyiségfejlődés szempontjából, ahol szerepet kapnak a gyermek környezetében élő személyek, környezeti hatások, megélt tapasztalatok.

A harmadik fejezetben megtudhatjuk, milyen szerepe van a pedagógusnak a társas fejlődés fejlesztése során. Az alfejezetben pedig olyan gyakorlatokról van szó, melyek segítenek a társas fejlődés fejlesztésében, illetve szó kerül az iskolaérettségre is, melynek egyik feltétele a szociális készségek megléte.

A negyedik fejezetben szó esik magáról a kutatási módszerről, a fókuszcsoportokról, a fókuszcsoportok jellemzőiről, illetve az alponthoz tudomást szerezhethetünk arról, hogy milyen kérdéskörrel foglalkoztunk az óvónővel, milyen hatást gyakorolt a Covid-19 és a háborús-konfliktus az óvodás gyerekek társas kapcsolataira, társas kompetenciáik fejlődésére.

Az ötödik fejezetben bemutatásra kerül az interjú, mint kvalitatív módszer, annak típusai, az alpontokban pedig a kutatási kérdésekkel, és azok eredményeivel, interjúkérdésekkel, illetve a mintákkal találkozhatunk.

A kutatásom során meggyőződtem arról, hogy gyermekek társas fejlődésére, együttműködési készségükre, egymás iránti empátiájukra jelentős hatást gyakoroltak a kialakult helyzetek. Nehezebben alkalmazkodnak a társaságba, nehezen nyílnak meg egymás felé, melyet az internetes játékok, telefonnal eltöltött idő is nagyban befolyásol, viszont ezt a zárkózottságot, és bizonytalan kapcsolatot különböző módszerekkel fejleszthetjük: a játék, bábozás, mesélés, csoportmunka alkalmazásával. Az óvónők megerősítették azt az elvet, miszerint a gyerekek szociális kapcsolatainak fejlesztése már

óvodás korban is nagyon fontos, hiszen a későbbiekben erre építkeznek a következő szociális szintér elérésekor, azaz az iskolában, ugyanakkor az iskolaérettséghez is fontos a megfelelő szociális és érzelmi fejlettség.

Jövőbeni óvodapedagógusként elengedhetetlennek tartom azt a tényt, hogy a gyerekekre személyiségünkkel is hatással vagyunk, ami befolyásolja személyiségfejlődésüket, érzelmi és szociális képességeik fejlődését. A szakirodalom felkutatása, valamint a kutatásokból nyert információk segítettek abban, hogy nagyobb figyelmet fordítsak a társas képességek fejlesztésére az elkövetkezendőkben.

РЕЗЮМЕ

Під час написання моєї дипломної роботи я мала можливість глибоко зануритися в тему розвитку соціальних навичок у дітей раннього віку, а також у те, як можна сприяти цьому розвитку.

У першому розділі дипломної роботи я зосередилась на особливостях соціалізації. У підрозділах подається огляд поняття соціалізації та її середовищ, що підтверджує важливість забезпечення належного впливу середовища на дитину. «Від самого народження ми є активними істотами: в процесі розвитку немовляти через процес навчання формується зріла особистість, яка здатна відповідати очікуванням суспільства, в яке вона народилася», – формулює Байняс Ібоя у своїй праці.

Другий розділ присвячено соціальному розвитку в контексті формування особистості. У підрозділах розглядається поняття соціального розвитку та його етапи. Ці психосоціальні стадії є чутливими періодами з точки зору розвитку особистості, під час яких велике значення мають люди з найближчого оточення дитини, впливи середовища, отриманий досвід.

У третьому розділі йдеться про роль педагога в розвитку соціальних навичок. У підрозділі розглядаються такі практики, які сприяють соціальному розвитку, а також порушується тема шкільної зрілості, однією з умов якої є наявність соціальних навичок.

У четвертому розділі описано метод дослідження — фокус-групи, їхні особливості, а також у підрозділі можна ознайомитися з тим, які запитання обговорювалися з вихователями, який вплив справили пандемія Covid-19 та воєнний конфлікт на соціальні взаємини дітей дошкільного віку та розвиток їхніх соціальних компетенцій.

У п'ятому розділі представлено інтерв'ю як якісний метод дослідження, його типи, а в підрозділах подано дослідницькі запитання, їх результати, запитання інтерв'ю, а також інформацію про вибірку.

У процесі дослідження я переконалась у тому, що на соціальний розвиток дітей, їхню здатність до співпраці, емпатію до інших значно вплинули сформовані обставини. Їм важче адаптуватися до колективу, важче відкриватися одне одному, що значною мірою спричинене іграми в інтернеті та часом, проведеним із телефоном.

Однак замкнутість і нестабільність соціальних зв'язків можна подолати за допомогою різних методів: гри, лялькового театру, оповідання історій, групової роботи. Вихователі підтвердили переконання, що розвиток соціальних зв'язків дітей є надзвичайно важливим вже в дошкільному віці, оскільки в подальшому саме на ці навички спираються під час переходу до наступного соціального середовища — школи, а також для досягнення шкільної зрілості необхідним є належний соціальний та емоційний розвиток.

Як майбутній вихователь я вважаю незаперечним той факт, що ми впливаємо на дітей і власною особистістю, що формує їхній особистісний розвиток, а також розвиток емоційних і соціальних навичок. Пошук фахової літератури та інформація, отримана з досліджень, допомогли мені зрозуміти необхідність приділяти ще більше уваги розвитку соціальних навичок у майбутньому.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Andrew Fuller (2009): Nehezen kezelhető gyerekek, Scholar Kiadó
- Atkinson&Hilgard (2005): Pszichológia, Osiris Kiadó, Budapest
- Bányász Ibolya (2008): A szocializáció folyamata és színterei, a szociális identitás kialakulásának összefüggései, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
- Bodonyi Edit –Busi Etelka- Hegedűs Judit - Magyar Erzsébet - Vizely Ágnes (2006): Család, gyerek, társadalom, Bölcsész Konzorcium, Budapest
- Daniel Goleman (1995): Érzelmi intelligencia, HÁTTÉR Könyvkiadó
- Gerendai Zsuzsanna - Mester Ferencné – Perlai Rezsőné- Sinkovicsné Király Angéla (é.n.): Az óvodáskor fejlesztő játéka, OKKER Kiadó
- Horváth-Szabó Katalin- Kézdy Anikó- S. Petik Krisztina (2007): Család és fejlődés, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola
- Irving Seidman (2003): Az interjú mint kvalitatív kutatási módszer, Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- Kasik, L., Gál, Z., Havlikné Rácz, A., Özvegy, J., Pozsár, É., Szabó, É., & Zsolnai, A. (2017): TÁRSAS PROBLÉMÁK ÉS MEGOLDÁSUK 3–7 ÉVESEK KÖRÉBEN.
- Mérei Ferenc-V. Binét Ágnes (1981): Gyermeklélektan, Gondolat, Budapest
- Michael Cole- Sheila R. Cole (2006): Fejdlődéslélektan, Osiris Kiadó, Budapest
- N. Kollár Katalin - Szabó Éva (2017): Pedagógusok Pszichológia kézikönyve (I. kötet), Osiris kiadó, Budapest
- N. Kollár Katalin-Szabó Éva (2004): Pszichológia Pedagógusoknak
- Nagy Ádám- Trencsényi László (2012): Szocializációs közegek a változó társadalomban, ISZT Alapítvány Kiadó
- Oláh Attila (2006): Pszichológiai alapismeretek, Bölcsész Konzorcium, Budapest
- Ranschburg Jenő (2011): Szeretet, erkölcs, autonómia, Saxum Kiadó

Roth-Szamosközi Mária (2009): Bevezetés a fejlődéslélektanba, Tanulmányi útmutató és jegyzet

Ruzsa Dóra (é.n.): A tüzoltóidentitás pszichoszociális fejlődésmélete Erikson nyomán. Online dokumentum:<https://vedelem.hu/letoltes/anyagok/521-a-tuzoltoidentitas-pszichoszocialis-fejlodeselmelete-erikson-nyoman.pdf> (Letöltés dátuma: 2023. április 30.)

Steinar Kvale (2005): Az interjú- bevezetés a kvalitatív kutatás interjú technikáiba, Józsoveg Műhely Kiadó, Budapest

Szentes Erzsébet (é.n.): Fejlődépszichológia

Tasnádi Ágnes (é.n.): A pszichés fejlődés zavarai típusainak felismerése, sajátosságai és életviteli jellemzői, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest. Online dokumentum:<file:///C:/Users/C/Desktop/k%C3%B6nyvek/Tasn%C3%A1di%20%C3%A1gnes%20-A-Psziches-Fejl%C5%91des-Zavarai.pdf> (Letöltés dátuma: 2023. március 3.)

Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva (2005): Neveléslélektan

Vicsek Lilla (2006): Fókuszcsoporth, elméleti megfontolások és gyakorlati alkalmazás, Osiris Kiadó, Budapest

Zsuzsa, F. L. (2007): A kortárskapcsolatok és a társas kompetencia fejlesztése az integrált nevelésben. Bollókné Panyik Ilona (szerk.): Gyermek–Nevelés–Pedagógusképzés, Trezor Kiadó, Budapest

MELLÉKLETEK

1. ábra: Erik Erikson pszichoszociális fejlődésmélete

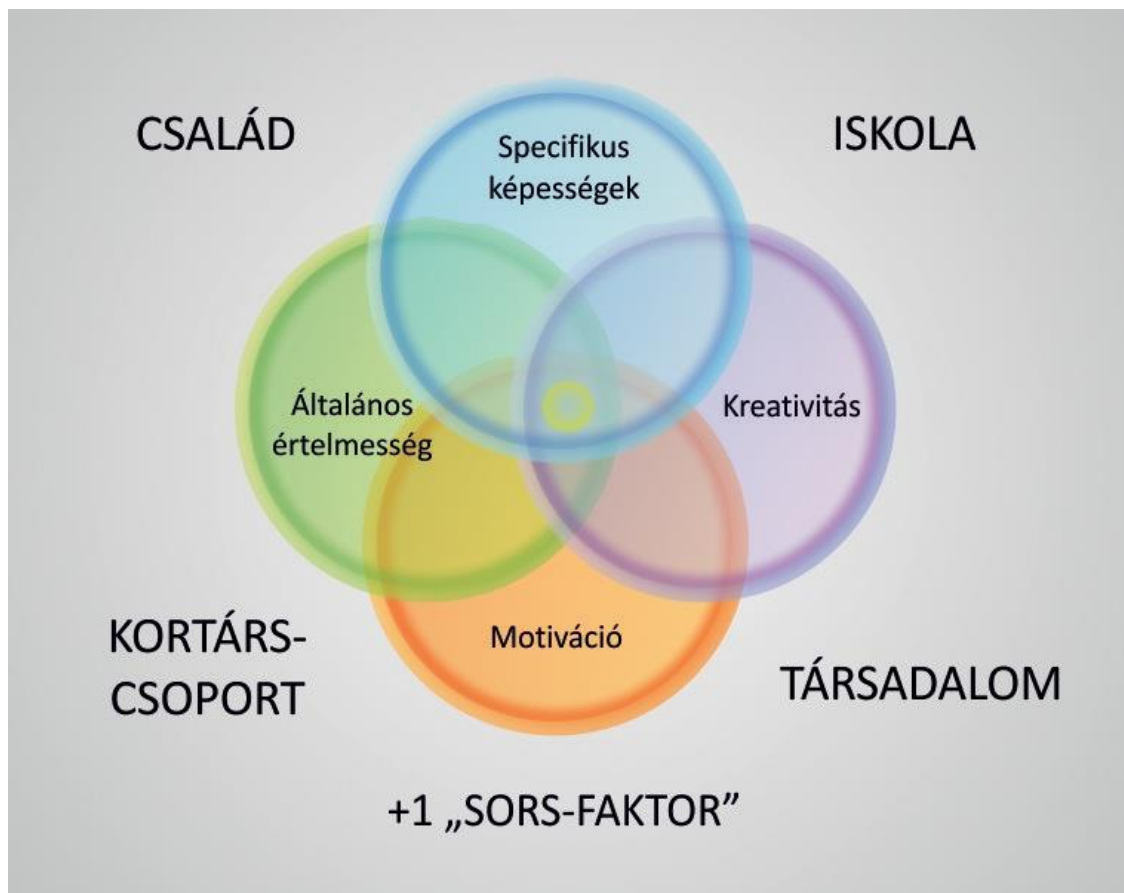
Forrás: <http://www.azirastukreben.hu/erikson-pszichoszocialis-fejlodeselmelete>

2. ábra: Freud pszichoszexuális szakaszai

Freud pszichoszexuális szakaszai	
Hozzávetőleges életkor	Freud (pszichoszexuális)
Első év	Orális szakasz: A száj a szopás és a harapás által létrehozott élvezetes érzékek központja.
Második év	Anális szakasz: A végbélnyílás az élvezetes érzékek központja az ürítés kontrolljának elsajátítása folyamán.
Harmadik év	Fallikus szakasz: A gyerekekben a szexuális kíváncsiság alakul ki, és kielégülést érnek el maszturbálással. Szexuális fantáziáikban az ellenkező nemű szülő szerepel, és emiatt bűntudatot éreznek.
Hetedik évtől a pubertásig	Latencia: A szexuális késztetések elnyomódnak. A gyerekek a felnőttek által becsült készségek elsajátítására összpontosítanak.
Serdülőkor	Genitális szakasz: A serdülőknek felnőtt nemi vágyaik vannak, és igyekeznek azokat kielégíteni

Forrás: <https://www.slideserve.com/slade/a-fejl-d-si-szakaszok>

3. ábra: Czeizel (2*4)+1 tehetségfaktora

Forrás: http://okt.ektf.hu/data/szlahorek/file/kezek/03_david_04_15/822tehetsgmodellek.html

4. számú melléklet: Interjúkérdések

1. Hány éves munkatapasztalattal rendelkeznek?
2. Milyen szintű végzettsége van?
3. Az óvodai csoporton milyen a gyerekek családi háttere?
4. Van-e hátrányos helyzetű gyermek ezen a csoporton?
5. Van-e olyan gyermek, akinek elváltak a szülei?
6. Milyen megfigyelhető különbséget tapasztal. Gyermekek szociális és érzelmi fejlődésében a különböző családi helyzetek függvényében?
7. Tapasztalatai szerint, milyen hatással van a családi háttér a gyermekek óvodai életére és beilleszkedésére?
8. Hogyan befolyásolta a járvány időszaka a gyermekek közötti kommunikációt és kapcsolatteremtést?
9. Hogyan változott a gyermekek együttműködési készsége és empátiája egymás iránt?
10. A járvány után milyen változásokat figyelt meg a gyermekek kapcsolat teremtésében?
11. A háborús helyzet milyen érzelmi vagy viselkedésbeli változásokat hozott az óvodai csoport életébe?
12. Megfigyelései alapján, hogyan viszonyulnak egymáshoz a gyerekek a háború kitörése óta?
13. Hogyan változott a gyermekek közötti konfliktusok jellege és gyakorisága az elmúlt években?
14. Figyelt-e meg fokozott szorongást vagy visszahúzódó magatartást a gyermekek között?
15. Mit tesz annak érdekében, hogy a gyerekek szociális készségei fejlődjenek?
16. Milyen módszerekkel segítik a gyermekeket a társas készségek fejlesztésében ebben a megváltozott helyzetben?
17. A korábbi viselkedésükhöz képest lát-e különbséget azoknál a gyerekeknél, akiknek az édesapjuk nincs itthon, ritkán találkoznak?
18. Hogyan és miben segíti ezeket a gyermekeket a közösségi élet során?
19. Hogyan éli meg pedagógusként ezeket a változásokat, és milyen támogatásra lenne szüksége?

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Заголовок

Kádár Cintia

Науковий керівник / Експерт

Автор Ілдіко Гребі

підрозділ

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

1.84%

1.84%

КП 1

14.75%

14.75%

КЦ

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

11475

Кількість слів

86753

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв	Б	0
Інтервали	A→	0
Мікропробіли	␣	0
Білі знаки	Б	0
Парафрази (SmartMarks)	a	19

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://slideplayer.hu/slide/5586347/	31 0.27 %
2	https://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Pedagogia/84N%E1dasi/CD2/05/02/05_02_01.htm	23 0.20 %
3	http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf	21 0.18 %
4	https://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Pedagogia/84N%E1dasi/CD2/05/02/05_02_01.htm	20 0.17 %
5	http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf	19 0.17 %